అధ్యాయం 7

సామాజిక, సాంస్కృతిక అంశాలు

తెలంగాణాలో ప్రస్తుతం జరుగుతున్న వేర్పాటు ఉద్యమం వల్ల ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని మూడు ప్రాంతాల్లో భావోద్వేగాలు చోటుచేసుకున్నాయి. తెలంగాణా ప్రాంత వాసులు ఏక కంఠంతో ప్రత్యేక రాష్ట్రం కావాలని కోరగా, కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమల నుండి భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తమయ్యాయి. కోస్తాంధ్రలో ఒక చిన్న వర్గం వారు రాష్ట్ర విభజనకు తాము సిద్ధంగా వున్నామనీ, ప్రత్యేక ఆంధ్ర రాష్ట్రంతో సంతృప్తి చెందగలమని చెప్పగా అత్యధిక సంఖ్యలో ప్రజలు తమకు సమైక్యాంధ్రే ఇష్టమని అన్నారు. రాయలసీమలో కూడా సమైక్యాంధ్రకు మొగ్గుచూపారు. అయితే వారిలో కొన్ని వర్గాలు రాష్ట్ర విభజన గనుక జరిగితే దాన్ని మూడుగా విభజించాలనీ, గ్రేటర్ రాయలసీమను ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ప్రకటించాలనీ తమ అభిప్రాయంగా ప్రకటించారు.

రాష్ట్రంలో విభజన కొరకు పలు ఉద్యమాలు చోటు చేసుకున్నాయి. 1969 నుండి 72 వరకు జరిగిన వేర్పాటు ఉద్యమాలు ఎలాంటి ఫలితాలనూ ఇవ్వలేకపోయాయి. రాష్ట్రంలో ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలను, విద్యావకాశాలను సమానంగా చేసేందుకు జోన్‌ల వారి పద్ధతిని 1972లో రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వు ద్వారా తీసుకువచ్చి వేర్పాటు ఉద్యమాన్ని అణచివేశారు. ఈ జోన్‌ల వారి విధానం రాజకీయ విజయంగా అప్పట్లో పరిగణించారు. ఆ తరువాత తెలుగుదేశం పార్టీ తెలుగు ప్రజల ఆత్మగౌరవం నినాదం వేర్పాటు ఉద్యమాన్ని మరింత పక్కకు నెట్టివేసింది.

ప్రస్తుత వేర్పాటు ఉద్యమంలో ప్రభుత్వ ఉద్యోగాల్లో తగిన వాటా అనే అంశం ప్రాధాన్యతను సంతరించుకున్నా తెలంగాణా సంస్కృతి విభిన్నమైనదన్న వాదనకూడా దీనికి తోడైంది. సమైక్యాంధ్రలో ఈ విభిన్న సంస్కృతికి మనుగడ లేకుండా పోతోందని, రాజకీయంగా కూడా కోస్తాంధ్రవారు తెలంగాణాపై ఆధిక్యతలో వున్నారనీ, రాయలసీమ ఫ్యాక్షనిస్టు రాజకీయాల ద్వారా తెలంగాణా కన్నా ఆధిక్యంలో వున్నారనీ నిరసనలు వెల్లువెత్తాయి. పెద్దమనుషుల ఒప్పందంలోని అంశాలను సరిగా అమలుచేయలేదన్న వాదన కూడా ఉంది.

తెలంగాణా ప్రాంత వాస్తు లనుండి ఫిర్యాదులందుకున్నాక ఆర్థిక, విద్య, ఉపాధి, నీటిపారుదల తదితర రంగాల్లో ఈ ప్రాంతం నిర్లక్ష్యానికి, వివక్షకు గురవుతుందన్న ఆరోపణలను కమిటీ పరిశీలించింది. ఈ ప్రాంతంలో ఆర్థికాభివృద్ధి అత్యధికంగా వుందని కమిటీ అభిప్రాయపడింది. కొన్ని సందర్భాల్లో సౌభాగ్యవంతమైన ఆంధ్రప్రాంతాన్ని మించిన అభివృద్ధి జరిగింది. ఐతే ప్రభుత్వ ఉద్యోగాల్లో తగిన వాటా రావడం లేదనీ, సాగునీటి అభివృద్ధి జరగడం లేదనీ, విద్యాసౌకర్యాలు తగినంతగా లేవనీ వచ్చిన ఆరోపణలలో కొంత నిజం వుంది. కానీ తెలంగాణా నాయకులు హామీ ఇస్తున్న మాదిరిగా ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పడితే నీటికి, ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలకు, విద్యకు ఆటోమాటిక్‌గా అవకాశాలు ఏర్పడతాయనేది సరైనది కాదు.

ఆర్థిక, రాజకీయ అసమానతలను కొన్ని నిర్ణీత పద్ధతుల ద్వారా సరిచేయడం వీలవుతుంది. అయితే సాంస్కృతిక వైరుధ్యాన్ని సరిచేయడం కష్టం. ఇక్కడ కొన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానాలను రాబట్టాల్సి వుంటుంది. చారిత్రాత్మక అనుభవాలు, సాంస్కృతిక వైరుధ్యాలు, ప్రాంతీయతను రెచ్చగొట్టి కొత్త రాజకీయ వేదికను ఏర్పాటుచేస్తున్నాయా? వేర్పాటువాదం పూర్తిగా అసూయనుండి, నిర్లక్ష్యం నుండి, నిరాదరణ నుండి ఉద్భవించిందా? లేక ఆ వేర్పాటు వాదానికి సరైన కారణం ఏదైనా ఉందా? వేరు పడటం వలన తెలంగాణకు ఏ విధమైన లాభం చేకూరుతుంది?

తెలంగాణా ఉద్యమం దేశ సమైక్యతకు ఏ విధమైన భంగం కలిగించని ఉద్యమం. అయినా కూడా ఈ డిమాండ్ మీద దేశం మీద పడే ప్రభావాన్ని పరిగణించాల్సి వుంటుంది. ఈ విషయాన్ని ముగింపులో చర్చించటం జరిగింది. ఈ ప్రస్తుత ఉద్యమానికి కొన్ని చర్చనీయాంశాలు వున్నాయి. రాష్ట్రావతరణకు భాష ప్రాతిపదిక కాదు : పెద్ద రాష్ట్రాలకన్నా చిన్నరాష్ట్రాలు అభివృద్ధి పథంలో నడవగలవు: చిన్నరాష్ట్రాలలో పరిపాలన సౌలభ్యంగా బాగా వుంటుంది. వీటన్నింటిని మించిన ప్రశ్న చిన్న రాష్ట్రాల డిమాండును ఏవిధంగా సంతృప్తి పరచాలి అనేది?

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో తెలంగాణా ఏర్పాటు ఉద్యమానికి ఒక వైవిధ్యత వుంది. విభజన తరువాత హైదరాబాద్ నగరం పరిస్థితి ఏమిటనేది ఆ వైవిధ్యత. హైదరాబాద్ నగరంలో వేర్పాటు ఉద్యమ ప్రభావం అంతగా లేదు. ఒక్క ఉస్మానియా యూనివర్శిటీలోనే విద్యార్థుల ఉద్యమ తీవ్రత కనపడుతుంది. ఈ నగరంలో ముస్లిమ్ సంస్కృతి విస్తరించి వుంది. ముస్లిం జనాభా మొత్తం జనాభాలో సుమారు 41%గా ఉంది. ఈ ఉద్యమం ద్వారా ఆయా వర్గాల వారు తమ అభిప్రాయాలనూ, కోరికలనూ వెల్లడించేందుకు అవకాశం ఏర్పడింది. ఈ కమిటీ కూడా షెడ్యూల్డ్ కులాలు, తెగలు, ఆర్థికంగా వెనుకబడిన తరగతుల వారు, ముస్లిములు తదితర ఇతర మైనారిటీ గ్రూపులతో ముఖాముఖీ సమావేశము రాష్ట్ర ముఖచిత్రం మారితే వారికి లాభమేమిటి? లేదా నష్టమేమిటి? అని అడిగి తెలుసుకుంది. చాలా మంది తాము ఆ ప్రాంతానికి చెందిన వారం కనుక ఆ ప్రాంతపు సామాజిక, ఆర్థిక లాభనష్టాలతో తమ జీవితాలు కూడా ముడివడి వున్నాయని తమ అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. తమ ప్రాంత వాతావరణం, నైసర్గిక స్వరూపం, లభ్యమయ్యే ప్రాథమిక సౌకర్యాలు, సాగునీటి వనరులు, వైద్య, విద్యా సౌకర్యాలు రాజకీయ పరిపాలనలో నాణ్యత తదితర అంశాలు తమ దైనందిక జీవితాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయని వారన్నారు. చారిత్రకంగా తెలంగాణా ఆంధ్రప్రాంతానికి విరుద్ధంగా ఉంటుందనీ, ఆంధ్రప్రాంతం సాంస్కృతిక పరంగా బలమైనదనీ కనుక తెలంగాణాకు ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పడితే స్వపరిపాలన, ఆత్మగౌరవం తమకు ఉంటాయనీ వారి వాదన.

ఈ కమిటీ రాష్ట్రంలో వందలాది వర్గాలతో సమావేశమయ్యారు. మూడు ప్రాంతాలలో పలు గ్రామాలనూ, పట్టణాలనూ, ఖండాలనూ, కాలేజీలనూ, విశ్వవిద్యాలయాలను సందర్శించింది. అన్నిసామాజిక వర్గాలకూ చెందిన ప్రజలూ, కులాలూ, తరగతులూ, ఉద్యోగులూ, మహిళలూ, మత సంబంధమైన వారూ, గిరిజనవర్గాలూ మొదలైన వారందరూ ఈ అంశంమీద మమ్మల్ని సంప్రదించారు. కమిటీకి పంపిన ప్రాతినిధ్యాలను నిశితంగా పరిశీలించడం జరిగింది. రాష్ట్రంలోని విద్యాధికులతో, మేధావులతో, ప్రముఖ వ్యక్తులతో చర్చించడం జరిగింది. ముఖ్యంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో విస్తృతంగా చర్చలు జరిగాయి.

తెలంగాణా ప్రాంతంవారి వాదన ప్రకారం 54 సంవత్సరాలు కలిసి వున్న తరువాత కూడా సీమాంధ్ర, తెలంగాణా ప్రాంతాల మధ్య సమైక్య భావన కుదరలేదు. కుటుంబాన్ని ఉదహరిస్తూ చాలామంది తమ వాదనలను వినిపించారు. తెలంగాణా ప్రాంతంలో వారు 'చిన్న కుటుంబం' మంచిదని వాదించారు. ఉమ్మడి కుటుంబంకన్నా చిన్న కుటుంబంలో అభివృద్ధి ఎక్కువగా జరుగుతుందనీ అన్నారు. తెగతెంపుల దాకా వెళ్ళేబదులు ముందుగానే విడిపోతే మంచిదన్నది వారి వాదన. మిగతా రెండు ప్రాంతాలవారు ఉమ్మడి కుటుంబంలోని ప్రయోజనాలను వివరించారు. 'సోదరుల మధ్య వివాదాలుంటాయి వాటిని సామరస్యంగా పరిష్కరించుకోవాలి' అని అన్నారు. మరో వింత ఉదాహరణ ఏమంటే రాష్ట్రం ఒక మానవ శరీరం. దాని గుండె హైదరాబాద్ నగరం. ఆ గుండెను మేము వదలమని తెలంగాణా వారన్నారు. రాయలసీమవారు మాత్రం హైదరాబాద్‌ను మానవశరీరంలో తలగా అభివర్ణించారు. మూడు ప్రాంతాలవారు హైదరాబాద్ నగర నిర్మాణానికి ఉన్నతికి తాముకూడా శ్రమించామని చెప్పుకొచ్చారు. తమ విద్య, ఉపాధి స్వప్నాలు హైదరాబాద్‌తో ముడిపడి ఉన్నాయని వారన్నారు.

తెలంగాణా ఉద్యమం అప్పుడప్పుడు తలెత్తుతూ వస్తుంది. ప్రస్తుత ఉద్యమం కె. చంద్రశేఖరరావు 2009

నవంబరు 29న ఆమరణ నిరాహారదీక్షకు కూర్చోవడంతో భావోద్వేగం వల్ల ఏర్పడ్డది. హోంమంత్రి 2010 డిసెంబరు 9న ప్రత్యేక తెలంగాణా ఏర్పాటు కొరకు కేంద్రం ప్రక్రియను ప్రారంభించనున్నదని ప్రకటించడంతో పలుసంఘటనలు జరిగి రాష్ట్రం భావోద్వేగ వాతావరణంతో నిండిపోయింది. సీమాంధ్ర ప్రాంతాలు రాష్ట్ర విభజనను వ్యతిరేకిస్తూ ఉద్యమాలు నడిపాయి. ఫలితంగా కేంద్ర హోంమంత్రిత్వ శాఖ ప్రత్యేక తెలంగాణ, సమైక్యాంధ్ర డిమాండ్లను పరిశీలించేందుకు ఒక కమిటీని వేసింది.

ఈ కమిటీ ఏర్పడ్డ తరువాత పలు సంఘటనలు చోటు చేసుకున్నాయి. ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రంకోసం ఉద్యమాన్ని తీవ్రతరం చేస్తున్న ప్రధాన రాజకీయ పార్టీ టిఆర్ఎస్ భారీఎత్తున రాజకీయ సమీకరణకు ప్రయత్నించింది. మరికొన్ని చిన్న గ్రూపులు కూడా ఈ విధంగానే చేశాయి. మరోవైపు సీమాంధ్రలో కూడా రాజకీయ సమీకరణ ప్రయత్నాలు జరిగాయి. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఈ సమీకరణ హైదరాబాద్‌లోని ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయానికి, వరంగల్‌లోని కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయానికి పరిమితమైంది.

ఈ కాలంలో అనేక ఉమ్మడి కార్యాచరణ సంఘాలు (జెఎసి) పుట్టుకొచ్చాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ప్రొఫెసర్ కోదండరామ్ ఆధ్వర్యంలో ఏర్పాటైన జెఎసి ప్రారంభంలో రాజకీయ పార్టీలన్నీ ఈ జెఎసిలో సభ్యత్వాన్ని పొందాయి. ఆ తరువాత టిఆర్ఎస్‌తో పాటు కొన్ని పార్టీలు దీన్ని వదలివెళ్ళాయి. అయితే జెఎసి తన ఉద్యమాన్ని తెలంగాణలో జిల్లా, మండల, గ్రామ స్థాయికి తీసుకెళ్ళగలిగింది. దీనితో ప్రత్యేకరాష్ట్రం కొరకు డిమాండు తారస్థాయికి చేరుకుంది. తెలంగాణా రాజకీయనాయకులు చెపుతున్న అభియోగాల్లో నీరు, విద్య, ఉద్యోగాలు ముఖ్యమైనవి.

ఉద్యమం వివిధ రూపాల్లో ఉండింది. రిలే నిరాహార దీక్షలు, నిరసన ప్రదర్శనలు, సభలు, సైన్‌బోర్డులు, అభియోగాలను ఎత్తిచూపుతూ రాసిన కరపత్రాల్లో రాతపూర్వకంగా, వ్యక్తిగతంగా ప్రాతినిధ్యాల ఏర్పాటు వంటివి ముఖ్యమైనవి. ఇవి మండల స్థాయి నుండి ఇంకా పంచాయితీ స్థాయి నుండి కూడా ఆరంభమయ్యాయి. ఈ కమిటీ సభ్యులు వెళ్ళిన చాలా గ్రామాల్లో సభ్యులను స్వాగతిస్తూ పెద్ద పెద్ద బ్యానర్లు కనిపించాయి. ఒక గ్రామంలో సభాస్థలి వద్ద ఆ గ్రామ ప్రజలే గాక, పొరుగు గ్రామాలవారు, పట్టణంవారు కూడా వచ్చి చేరారు. తెలంగాణా ప్రాంతానికి జరుగుతున్న అన్యాయాలను తెలుపుతూ బ్యానర్లు కట్టారు. తెలంగాణా జిల్లాలకు ఈ కమిటీ వెళ్ళినప్పుడు స్కూలు పిల్లలు, కాలేజి విద్యార్థులు మార్గమధ్యంలో బారులు తీరి ప్రత్యేక తెలంగాణాను కోరుతూ ప్లేకార్డులను చేతబట్టుకుని కనిపించారు. కాలేజీలు విశ్వవిద్యాలయాల్లో విద్యార్థులు, ఉద్యోగులు విద్యార్థుల భావోద్వేగాలు తీవ్ర స్థాయిలో వున్నా గమనించిన ముఖ్య విషయమేమంటే సంప్రదింపులకు, చర్చలకు వారు సిద్ధమేనని.

ఖమ్మంలోని గిరిజన ప్రాంతాలకు ఈ కమిటీ సభ్యులు వెళ్ళినప్పుడు భద్రాచలం లోని కోయ జాతివారికి ఈ వేర్పాటు డిమాండు గురించి, ఉద్యమం గురించీ చాలా తక్కువ తెలుసు. కొంతమంది ప్రజలు 'జైతెలంగాణ' అని నినాదాలు చేస్తూ గ్రామాల్లోకి వచ్చారు. తెలంగాణా, కోస్తాంధ్ర మధ్యలో వున్న ఖమ్మం నగరంలో తెలంగాణా ప్రత్యేక రాష్ట్రం మీద విభిన్న అభిప్రాయాలు వినిపించాయి. ఒక ఉపాధ్యాయురాలు తన తల్లిదండ్రులు ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారనీ, తమకంటూ ఒక ప్రాంతం, లేదా స్థలం లేదనీ చెప్పింది. తెలంగాణా వస్తే సమస్యలన్నీ పరిష్కారమవుతాయనీ విద్యార్థులు కొందరు నమ్ముతున్నారు. కోస్తాంధ్రలో కృష్ణాజిల్లా సరిహద్దుల్లో వున్న ఖమ్మం జిల్లాకు చెందిన గ్రామాన్ని ఈ కమిటీ సందర్శించినప్పుడు కమిటీ ముందు 200 మంది వరకు హాజరయ్యారు. అయితే ఆ గ్రామంలో కోస్తాంధ్ర నుండి వలస వచ్చిన అధిక సంఖ్యాకులు ఎవరూ హాజరు కాలేదు. దీని గురించి విచారించగా ఆ వూరి సర్పంచ్ వలస వచ్చిన వారిని రావద్దని చెప్పామనీ వారు తమ అభిప్రాయాలను వెల్లడించేందుకు భయపడుతున్నారనీ ముఖావంగా జవాబిచ్చారు. ఆదిలాబాద్‌లో (మహారాష్ట్ర సరిహద్దు) మరాఠా మాట్లాడే ప్రజలు

తమకు విదర్భ ప్రత్యేకరాష్ట్రం కావాలని డిమాండు చేశారు. నిజామాబాద్ జిల్లాలో ఒక వలస వచ్చినవారితో నిండిన గ్రామాన్ని ఈ కమిటీ సందర్శించినపుడు టిఆర్ఎస్ పార్టీ మద్దత్తు స్థానికులు సమావేశ స్థలం చుట్టూ గుమిగూడారు. వలస వచ్చిన వారు తమ అభిప్రాయాలను వెలిబుచ్చేందుకు తటపటాయించారు. ఈ గ్రామాలలోకి వలస వచ్చినవారు గోదావరి డెల్టా నుండి వచ్చారు. నిజాంసాగర్ ఆనకట్ట నిర్మాణం తరువాత నిజాం వీరిని వ్యవసాయం చేసేందుకు అక్కడకు ఆహ్వానించారట. స్థానికులు ఫిర్యాదు చేస్తూ వారు విడిగా వుంటున్నారనీ, స్థానిక జనాభాతో కలిసిపోవడం లేదనీ ఆరోపించారు. వారు ధనవంతులుగా ఉండటం స్థానికులకు అసూయ కలిగిస్తుంది. తెలంగాణా స్థానికుల వనరులను, అవకాశాలను వారు కొల్లగొడుతున్నారనే అభిప్రాయానికి కూడా అది కారణమవుతుంది.

చాలామంది యువతకు గతంలో జరిగిన జై తెలంగాణా, జై ఆంధ్ర ఉద్యమాల గురించి ఏమీ తెలియదు. ఇప్పటి తెలంగాణా ఉద్యమమే మూలమనీ వారు భావిస్తున్నారు. అయితే లోతట్టు ప్రాంతాల్లో ముందు తెలపకుండా వెళ్ళి పేదప్రజలను విచారించినప్పుడు వారు ఈ ఉద్యమం గురించి అమాయకంగా అగుపించారు. ఏ వైపూ తమ మద్దతును ప్రకటించలేదు.

భావోద్వేగ ఉద్రిక్తతలు ఒకే విధంగా హెచ్చుస్థాయిలో కనిపించలేదు. ప్రజల అభియోగాలు సాధారణంగా ఉన్నాయి. గత మూడు దశాబ్దాలలో అభివృద్ధి ప్రక్రియ తెలంగాణాలో ఎక్కువగా జరిగింది. భావోద్వేగాలు ఎక్కువయినందువల్ల 'శతృవు' (ఇక్కడ ఆంధ్రులు)ను చూపి ప్రత్యేక తెలంగాణా వస్తే వెనువెంటనే మంత్రం వేసినట్లు నీరు, ఉద్యోగాలు, విద్యావకాశాలు వచ్చిపడతాయనే భావన నిండుకొని వుంది.

తెలంగాణా వేర్పాటు ఉద్యమం ప్రజల్లోకి చొచ్చుకు పోవడంతో బడి పిల్లలకు కూడా అభియోగాలేంటో తెలిసిపోయాయి. ప్రత్యేక రాష్ట్రం కొరకు డిమాండును ఇతర అంశాలను వారు చర్చించుకునే స్థాయికి వచ్చారు. ప్రవాస తెలంగాణావాసులు కూడా ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదనను సమర్థించగా అటువైపు ఆంధ్ర ప్రవాసులు సమైక్యాంధ్రను సమర్థిస్తున్నారు. ఈ ప్రవాస తెలంగాణా వాసులు ఉద్యమాన్ని పలు విధాలుగా బలపరుస్తున్నారు. ఈ కమిటీకి వారి ప్రతినిధులు కూడా వచ్చారు.

రాయలసీమ ప్రాంతానికి వస్తే రాష్ట్రంలో ఎక్కువ వెనుకబడిన ప్రాంతమైన ఈ సీమ తెలంగాణా రాష్ట్రం గనుక ఏర్పడితే తమకు మరోమారు అన్యాయం జరుగుతుందనే భావోద్వేగంతో వున్నారు. ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రాన్ని వారు తుట్టమార వ్యతిరేకిస్తున్నారు. రెండుసార్లు మోసపోయామన్న భావన వారిలో వుంది. 1956 తరువాత కోస్తాంధ్రకు నీళ్ళుపోగా హైదరాబాద్ రాజధానిగా దాని అభివృద్ధికి సొమ్ము వెళ్ళింది. సీమప్రాంతం తెలుగు మాట్లాడేవారి కోసం సమైక్యాంధ్రకోసం ఎంతో త్యాగం చేసిన ఏమీ దక్కలేదు. హైదరాబాద్‌ను వదులుకోవడానికి సాగునీటి కోసం తెలంగాణా ప్రాంతంమీద ఆధారపడటానికి సీమ ప్రాంతంవారు సిద్ధంగా లేరు. అయితే విభజన అంటూ ఏర్పడితే ఆంధ్రప్రాంతంతో చేరేందుకు సీమవాసులు పరోక్షంగా ఇష్టపడటం లేదు.

కోస్తాంధ్రలో కొంతమంది సమ్మతించినా కూడా రాష్ట్రవిభజనకు వ్యతిరేక భావోద్వేగం కనిపించింది. సాగునీటి లభ్యత తమకు కరవవుతుందేమోనని కోస్తాంధ్రవారు ఆందోళనతో వున్నారు. హైదరాబాద్ నగరాభివృద్ధికి తోడ్పడిన తాము దానిని కోల్పోతామేమోనన్న ఆందోళన కూడా వారిలో గోచరించింది. డెల్టా జిల్లాల్లో కొందరు రాష్ట్రం రెండు ముక్కలైనా, మూడు ముక్కలైనా సొంతంగా నిలబడ గలమనీ ధీమాను వ్యక్తం చేశారు. అయితే ఉత్తరకోస్తా ప్రజలు, దక్షిణకోస్తా ప్రజలు తమ ప్రాంత అభివృద్ధి స్వల్పమనీ, విద్యకోసం, ఉపాధికోసం హైదరాబాద్‌ను నమ్ముకున్న తాము దానిని కోల్పోతామేమోననీ ఆందోళనను వ్యక్తంచేశారు. ఉత్తర కోస్తాలో పలు గ్రామాలలోని మధ్యతరగతి రైతులు వ్యవసాయ కూలీలు ఏడాదిలో కొంత కాలం మాత్రమే తమ గ్రామాల్లో పనికి ఉంటారనీ, మిగతాకాలం

హైదరాబాద్‌లో పనికి వెళ్తారనీ చెప్పారు.

ప్రాంతీయ భావోద్వేగాలపై అవగాహన

రాష్ట్ర పునర్విభజన సంఘం ఇలా చెప్పింది : 'ఒక రాష్ట్రం భాషా పరంగా పునర్‌నిర్మితమైన ఆరాష్ట్రంలోని అన్ని ప్రాంతాలూ సమాన అభివృద్ధిని నోచుకోకపోవచ్చు. కొన్ని ప్రాంతాల వారు తాము వివక్షకు, నిర్లక్ష్యానికి గురైనామన్న భావనతో ఉండవచ్చు. ఈ అభియోగాలను సవరించాలంటే ప్రతి అభియోగాన్ని దానిలో పస ఎంత వుందో చూసి మాత్రమే చేయాలి. భాష పద్ధతిన రాష్ట్రాలను ఏకమొత్తంగా విభజించకూడదు'.

డంకన్ ఫారెస్టర్ ఇలా చెప్పారు : 'తెలంగాణా ప్రాంతంలో న్యాయపరమైన డిమాండ్లు చాలా కాలం అపరిష్కృతంగా ఉండిపోయాయి. వాటిని గుర్తించడానికి, సరిచేయానికి ఎలాంటి ప్రయత్నం జరగలేదు. అదే నేటి దుస్థితికి కారణం'. 1970లో ఫారెస్టర్ ఈ అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. ఇతర రాష్ట్రాల్లో కూడా ఇదే విధమైన పరిస్థితి ఏర్పడి ఉద్రిక్త భావోద్వేగాలకు దారితీస్తుందని భావిస్తున్నాం. 1970 తరువాత తెలంగాణాలో పరిస్థితులు తగినంతగా మారిపోయాయి. అయినా కూడా ప్రత్యేక తెలంగాణాకు డిమాండు వుందంటే దానికి కారణమేమిటాని మేము అన్వేషించాం. తెలంగాణా భావోద్వేగాలను అర్థం చేసుకోవటం ఒక్కటే ఈ కమిటీ లక్ష్యం కాదు. వివక్ష సరైనదా ఎక్కడ జరిగింది? సాక్ష్యాధారంగా దానిని రుజువుచేయాలన్నది కూడా మా లక్ష్యం. అన్ని గ్రూపుల వారు వివక్షణకు గురి కాలేదు. ఈ విషయం మీద హన్మంతరావు మాట్లాడుతూ ఇలా అన్నారు : 'వివక్షకు గురయ్యామన్న భావన విద్యావంతుల్లో అనగా విద్యార్థుల్లో, ఉపాధ్యాయుల్లో, నాన్‌గెజిటెడ్ ఉద్యోగుల్లో, వృత్తిపరమైన వారిలో ఎక్కువగా వుంది'. ఉత్తర తెలంగాణాలో అభివృద్ధి అధికంగా జరిగినా కూడా అక్కడ వేర్పాటు ఉద్యమ భావన బలంగా వుంది. వేర్పాటు వాదాన్ని అణచివేసేందుకు అభివృద్ధి పథకాలూ, సంక్షేమపథకాలూ ఎన్ని అమలు చేస్తున్నా వేర్పాటు ఉద్యమం అభివృద్ధితో పాటు బలపడుతూనే వుంది. అభివృద్ధిలో వివక్ష జరుగుతుందన్న భావన దీనికి కారణం కావచ్చు. కనుక వివక్షను నిర్మూలించడంతోపాటు ఆ వివక్ష జరుగుతుందన్న భావనను కూడా నిర్మూలించటం సరైనదని కమిటీ భావిస్తుంది.

నేటి 'ప్రాంతీయత'పై అవగాహన

పాల్‌గ్రాస్ అనే పేరొందిన రాజకీయ సైంటిస్టు, భారత రాజ్యాంగ చరిత్ర విద్యార్థి దేశంలో జరుగుతున్న పరిస్థితులను ఇలా గమనించాడు. ప్రాంతీయ గ్రూప్‌లు రాజకీయ రాజ్యాధికారం కోసం ప్రభుత్వ ఖజానాపై అజమాయిషీ కోసం మరింతగా ప్రయత్నిస్తున్నాయి. అవి సాంస్కృతిక పరంగా, భాషాపరంగా విడిపోవడానికి మాత్రం ప్రయత్నించడం కనుక ప్రాంతీయతత్వాన్నీ, లేదా ఉప ప్రాంతీయ తత్వాన్నీ రాజకీయ సాధికారత కోసం ప్రయత్నించేవిగా చూడాలి.

తెలంగాణా ప్రాంతానికి కొన్ని స్వచ్ఛమైన అభియోగాలున్నా, ఈ ప్రాంతం అత్యంత అభివృద్ధికి నోచుకుంది. అదువలన ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం ఈ ప్రాంతపు భావోద్వేగాన్ని మరింత రాజకీయ సాధికారత కోసం తమ అధికారం కోసం, ఆ ప్రాంతపు కార్యకలాపాలలో తమ పట్టు కోసం చేస్తున్న ప్రయత్నంగా అభివర్ణించ వచ్చు.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని ప్రాంతాలలో సామాజిక సమైక్యత

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం వేరే ఇతర భారత రాష్ట్రం వలెనే విభిన్న సంస్కృతులతో, కులాలతో తెగలతో, భాషలతో, మతాలతో కూడినది. రాష్ట్ర జనాభా ఈ విధంగానే విడిపోయినా ప్రాంతాలవారీగా సమైక్యంగా ఉంటుంటాయి. 2010 ఫిబ్రవరి నుండి కొత్త సంస్థలు పుట్టుకొస్తున్నాయి. ఇవి ఉమ్మడి కార్యాచరణ సంఘాలు (జెఎసి)లుగా రూపుదిద్దుకొని ప్రత్యేక తెలంగాణా డిమాండును చేస్తున్నాయి. లేదా సమైక్యాంధ్ర కొరకు కృషి చేస్తున్నాయి. ఈ

గ్రూపుల్లో షేకు/షేతె, ఓబిసి, మైనార్టీలు (క్రిస్టియన్లు వున్నా ప్రధానంగా ముస్లిములు) వంటి సామాజిక గ్రూప్‌లు ఇంజనీర్లు ఉపాధ్యాయులు, లాయర్లు, రైతులు, వంటి వృత్తిపరమైనవారు, ఎన్‌జీవోలు, విద్యార్థులు, సాంస్కృతిక సంస్థలు ఇలా పలురకాల గ్రూపులు వున్నాయి. ఈ విధమైన గ్రూపులతో కూడిన జెఏసీలు రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాలలో పుట్టుకొచ్చాయి. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఇవి మండలస్థాయిలో ఇంకా చెప్పాలంటే గ్రామస్థాయిలో కూడా ఎక్కువగా ఉన్నాయి. ఈ జెఏసీలు సాధారణ ప్రజలను ఉద్యమంలోకి లాగగలుగుతున్నాయి.

అందువల్ల ఈ రాష్ట్రంలోని సామాజిక వర్గాల గురించి కొంత అవగాహన కొరకు ఈ అంశం మీద దృష్టి సారించాము. షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలకు చెందిన జనాభా ఈ రాష్ట్రంలో 22.8% వుంది. వెనుక బడిన తరగతులవారు 45% కన్నా ఎక్కువగా వుండగా, అగ్రవర్ణాలు సుమారు 22%గా వున్నాయి. ముస్లిములు, ఇతరులు సుమారు 11% మైనార్టీలుగా వున్నారు. అయితే వీరి ప్రాధాన్యత పలుకుబడి జనాభా వాటాకు తగ్గట్టుగా లేదు. షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలవారు మూడు ప్రాంతాలలో సమానంగా విస్తరించివున్నా, తెలంగాణాలో షెడ్యూల్డు తెగలవారు అధికం. ఓబిసిలు కూడా తెలంగాణాలేనే అధికం. ఆ తరువాత రాయలసీమలో, కోస్తాంధ్రలో వున్నారు. అగ్రవర్ణాలు కోస్తాంధ్రలో అధికంగానూ, ఆ తరువాత రాయలసీమలోను వున్నారు. తెలంగాణలో వారిశాతం తక్కువ. ముస్లిములు హైదరాబాదులో అధిక సంఖ్యలో వుండగా, ఆ తరువాత రాయలసీమలోనూ, తెలంగాణాలోను వున్నారు.

ఈ పట్టికలో ప్రాంతాలవారీగా సామాజిక వర్గాల విభజన వివరాలు వున్నాయి.

ప్రాంతం	షె.కు.	షె.తె	ముస్లిములు	ఇతర మైనార్టీలు	ఓబిసిలు	అగ్రవర్ణాలు
ఆంధ్రప్రదేశ్	16.2	6.6	9.2	1.7	44.5	22
తెలంగాణ (హైదరాబాద్ కలిపి)		15.8	8.9	12.4	1.5	50.7
10.7						
తెలంగాణ (హైదరాబాద్ మినహా)		6.9	10.0	8.4	1.2	53
10.5						
హైదరాబాద్	8.0	0.9	41.2	3.2	35	11.8
రాయలసీమ	16.7	2.9	12.5	0.9	43	24.2
కోస్తాంధ్ర	16.3	6.0	4.5	2.2	39	32

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని మూడు ప్రాంతాల్లో సామాజిక వర్గాల అభివృద్ధి.

ఈ వర్గాల అభివృద్ధిని 1987-2007 కాలంలో పరిశీలించారు. వాటి వివరాలున్న పట్టికలు 7ఎ, 7బి, 7సి, 7డి, 7ఇ లలో ఉన్నాయి.

వినియోగంలోనూ, బీదరికాన్ని తగ్గించడంలోనూ 1983 నుండి ఆంధ్రప్రదేశ్ మిక్కిలి కృషి జరిపింది. ఈ అభివృద్ధి ఇంచుమించు సమానంగానే వుంది. తెలంగాణా ప్రాంతం 71% అభివృద్ధిని సాధించగా రాయలసీమ 58% గాను, కోస్తాంధ్ర 61%గాను అభివృద్ధిని సాధించాయి.

పేదరికం

టెండూల్కర్ దారిద్ర్య రేఖ ప్రకారం లెక్కవేస్తే అధికారిక దారిద్ర రేఖకన్నా 20% అధికం. ఇలా అధికంగా వున్నా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ప్రాంతాల వారీగా, సామాజిక వర్గాల వారీగా పేదరిక నిర్మూలన విషయంలో తగిన పురోగతిని సాధించింది. 1983-2007 మధ్య పేదరికం 42% తగ్గింది. ముస్లింలలో ఇది 50%గా అత్యధికంగా

వుంది. షెడ్యూల్డ్ కులాలలో 47%, అగ్రవర్ణాలలో 41%, షెడ్యూల్డ్ తెగలలో 38 % నమోదయ్యింది. ఓబిసి గణాంకాలు ఇంకా తేలలేదు.

విద్య

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పేదరిక నిర్మూలనకన్నా విద్యారంగంలో అభివృద్ధి మరింతగా వుంది. 2007-2008లో షెడ్యూల్డ్ తెగలవారు 70% విద్యాభ్యాసాన్ని అందుకోగా, షెడ్యూల్డ్ తెగలు 90%లో వున్నారు. ముస్లింలు 59% ప్రగతిని సాధించారు. మరొక చెప్పుకోదగ్గ ప్రగతి ఏమంటే బాలికలు విద్యను అధికంగా అభ్యసించటం. 1983లో ప్రతి 100 బాలురకు 64 మంది బాలికలు చదువుకున్నారు. తెలంగాణాలో ఈ నిష్పత్తి 50%గా వుంది. 2007-08లో విద్యావంతులైన బాలికల సగటు 89%కాగా అందులో 92% తెలంగాణాలో వుంది.

షెడ్యూల్డు కులాలు, తెగలు

తెలంగాణాలో సామాజిక, ఆర్థిక గ్రూపుల అక్షరాస్యత చెప్పుకోదగ్గట్లు వుంది. షెడ్యూల్డు తెగలవారు, షెడ్యూల్డు కులాలవారికన్నా ఎక్కువగా విద్యనభ్యసిస్తున్నారు. వారు కోస్తాంధ్రలోని గిరిజనులకన్నా మంచి స్థితిలో వున్నారు. 2007-08 లెక్కల ప్రకారం బాలికల విషయానికొస్తే ప్రతి 100 మంది షెడ్యూల్డు తెగల బాలురకు గాను 61 మంది బాలికలు విద్యనభ్యసిస్తున్నారు.

ముస్లింలు

తెలంగాణాలోని ముస్లింలు తలసరి వినిమయంలోనూ (76%), దారిద్ర్య నిర్మూలన స్థాయిలోనూ (33%) హెచ్చుస్థాయిలో వున్నారు. అయితే విద్యాభ్యాసంలో వారు షె.కు/షె.తెల కన్నా బాగా వెనుకబడి వున్నారు.

ఓబిసిలు

ఓబిసిల గణాంకాలను ఎన్ఎస్ఎస్ సర్వే సంస్థ 1999-2000 నుండి మాత్రమే సేకరించింది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఓబిసి బాలుర అక్షరాస్యత 29% ఇది రాష్ట్ర సగటు 31%కన్నా కొద్దిగా తక్కువ. ఓబిసిలలో బాలికల అక్షరాస్యత రాయలసీమ, కోస్తాంధ్ర ప్రాంతాలకన్నా అధికంగా వుంది. పేదరిక నిర్మూలనా అంశం మీద కూడా తెలంగాణా ఓబిసిలు చెప్పుకోదగ్గ అభివృద్ధిని సాధించారు.

ప్రాంతీయ అసమానతలు

రెండు, మూడు అధ్యాయాల్లో చెప్పినట్టు ప్రాంతీయంగా ఉన్న అసమానతలను అంచనా వేయడానికి అనేక కోణాల్ని పరిశీలించాం. ఈ మూడు ప్రాంతాల్లోను కొన్ని కొన్ని జిల్లాల్లో అసమానతలు కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించాయి. రాజకీయ ప్రతినిధులతో సమావేశాలు, క్షేత్రస్థాయి పర్యటనలు, కొన్ని గ్రూపులతో చర్చలు ఈ అసమానతలకు కొలబద్దలుగా నిలిచాయి. తెలంగాణలో మహబూబ్‌నగర్, ఆదిలాబాద్ జిల్లాలు ఈ కోవలోకే వస్తాయి. షెడ్యూలు కులాలు, తెగలు అధికంగా ఉన్న ఉత్తర కోస్తా జిల్లాల్లో కూడా ఇదే పరిస్థితి. ఒక్క విశాఖపట్నం మినహాయిస్తే శ్రీకాకుళం, విజయనగరం జిల్లాలు వెనుకబాటుతనానికి అద్దం పడుతున్నాయి. ఈ రెండు జిల్లాల్లో తలసరి వినియోగాన్ని చూసినా, విద్యారంగాన్ని గమనించినా, బాలింతలు, శిశు మరణాల్ని పరిశీలించినా ఇవి ఎంత నిరాదరణకు గురయ్యాయో కనిపించింది. విశాఖపట్నం, శ్రీకాకుళం, విజయనగరం ఏజన్సీ ప్రాంతాల్లో మలేరియా, డయేరియా వంటి రోగాలు వచ్చి సరైన వైద్య సదుపాయం అందక యేటా అనేక మరణాలు సంభవిస్తున్నాయి. ఈ జిల్లాల నుంచి తమకు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కావాలని లేదా అభివృద్ధికి ప్రత్యేక ప్యాకేజీ ఇవ్వాలని విజ్ఞాపనలు అందాయి. ప్రభుత్వం చేపడుతున్న పథకాల ఫలితాలు పేదలకు అందకపోతే అభివృద్ధి ఎప్పుడూ అట్టడుగునే ఉ ంటుందంటున్న ప్రధాని మన్మోహన్‌సింగ్ మాటలను ఇక్కడ ప్రస్తావించాల్సిన అవసరం ఉంది. మరింత అసంతృప్తి, అసమతుల్యతల నుంచి బయట పడేయడానికి సకాలంలో వెనుకబడిన ప్రాంతాల్లో పథకాల ప్రయోజనాలు

అందించడం ఒక్కటే పరిష్కారమని కమిటీ అభిప్రాయపడింది.

ఆర్థికంగా దెబ్బతిన్న బడుగులను సకాలంలో ఆదుకునే చర్యలు తీసుకోకపోతే ప్రాంతాలతో సంబంధం లేకుండా ఆత్మహత్యలే వారికి శరణ్యమవుతున్నాయి. ఇలాంటి చేదు నిజాలను ప్రభుత్వాలు గుర్తించాలి. రాష్ట్రంలో తీవ్రంగా ఉన్న కరవు, నకిలీ పత్తి విత్తనాల కారణంగా 2004 మే నుంచి 2005 నవంబర్ వరకు దాదాపు 1068 మంది ప్రాణాలు కోల్పోయారని కమిటీ గుర్తు చేసింది. ఇందులో తెలంగాణ నుంచి 663 మంది, రాయలసీమ నుంచి 231 మంది, కోస్తాంధ్ర నుంచి 174 మంది ఉన్నారని వివరించింది. కోస్తాంధ్రలోని ప్రకాశం, తెలంగాణలోని మెదక్, రాయలసీమలోని అనంతపురం నుంచి అందిన సమాచారం ఆధారంగా చనిపోయిన వారిలో ఎక్కువ మంది అగ్ర కులాల వారే ఉన్నారని, ఒక్క తెలంగాణలో మాత్రం ఓబీసీలు, ఎస్సీలు కూడా ఉన్నారని పేర్కొంది. కరవు, పంటలు దెబ్బతినడం, బీటీ కాటన్ విత్తనాలు అక్కరకు రాకపోవడం, అప్పుల పాలై పోవడం కారణంగా అనేక మంది రైతులు ఆత్మహత్యలు చేసుకున్నారని వెల్లడించింది. తెలంగాణ, రాయలసీమల్లోని మెట్ట ప్రాంతాల రైతులకు జీవితం నిత్యం భారంగానే గడుస్తోంది. ప్రస్తుత ఉద్యమానికి ఇది కారణం కాకపోయినప్పటికీ ఇక్కడ చెప్పక తప్పదు.

షెడ్యూలు కులాలు:

తెలంగాణ ఉద్యమంపై సామాజిక, సాంస్కృతిక గ్రూపుల ప్రభావం కూడా చెప్పుకోదగ్గ స్థాయిలోనే ఉంది. ముందుగా షెడ్యూలు కులాల అభిప్రాయాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకుంటే... 32 రాష్ట్రాలు, కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలను పరిశీలిస్తే ఎస్సీల జనాభాలో ఆంధ్రప్రదేశ్ నాలుగో స్థానంలో నిలుస్తుంది. రాష్ట్రంలో 8 శాతంగా ఉన్న ఎస్సీలు 60 వర్గాలుగా గుర్తింపు పొందారు. నిజాం కాలంలో పాలకుల అణిచివేత కారణంగా తాము ఎన్నో యేళ్ళుగా విద్య, ఉపాధి అవకాశాల్లో వెనుకబాటు తనానికి గురయ్యామన్న భావన తెలంగాణ ఎస్సీల్లో ఉంది. అందుకే వారు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోరుతున్నారు. కోస్తాంధ్ర ప్రాంతంలో తమ సామాజిక వర్గానికే చెందిన వారు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ హయాంలో అభివృద్ధికి నోచుకున్నారని... ఫలితంగా వారు ఐఏఎస్., ఐపీఎస్., ఐఎఫ్ఎస్ వంటి ఉన్నత ఉద్యోగాల్లో స్థిరపడ్డారని వారు భావిస్తున్నారు. కనీసం తాము తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉద్యోగాలు కూడా పొందలేని స్థితిలో ఉన్నామని వారు భావిస్తున్నారు. సంఖ్యాపరంగా ఆంధ్ర ప్రాంతంలో మాలలు అధికమని, అభివృద్ధిలో భాగస్వాములుగా ఉంటూ వారు మంచి ప్రయోజనాలు పొందుతున్నారని, కాని తెలంగాణలో అధికంగా ఉన్న మాదిగలు మాత్రం రిజర్వేషన్లు సైతం పొందలేని దుస్థితిలో ఉన్నట్టు భావిస్తున్నారని... ఫలితంగానే వారు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోరుకుంటున్నారని కమిటీ తెలిపింది. కోస్తాంధ్ర ప్రాంతానికి వచ్చేసరికి... మాలలు రాష్ట్ర విభజనను వ్యతిరేకిస్తుండగా మాదిగలు మాత్రం అనుకూలంగా స్పందిస్తున్నారు. ఎస్సీ రిజర్వేషన్ ప్రయోజనాలు తాము పొందాలంటే బీసీల మాదిరిగానే ఎస్సీలను కూడా ఎ, బి, సి, డి...లుగా వర్గీకరించాలని మాదిగలు డిమాండు చేస్తున్నారు. తెలంగాణ, కోస్తాంధ్రల్లో మాదిగలు ప్రత్యేక రాష్ట్రాన్ని కోరడం వెనుక కారణం... తమకు చట్ట ప్రకారం రావాల్సిన ప్రయోజనాలు పొందడమేనని అర్థం చేసుకోవచ్చు. అగ్ర కులాల పాలనలో ఉన్న రాష్ట్రంలో బహుజన సమాజ్ పార్టీ ఈ విషయాన్ని ప్రభుత్వ దృష్టికి తెచ్చింది. ఉత్తర కోస్తాలోని బలమైన ఎస్సీ సంఘాలు మాత్రం రాష్ట్ర సమైక్యంగానే ఉండాలంటూనే బాగా వెనుకబడిన తమకు ప్రత్యేక ఆర్థిక ప్యాకేజీ ఇచ్చి ఆదుకోవాలని కోరాయి. అలాగే రాయలసీమలోని ఎస్సీలు రాష్ట్రం సమైక్యంగా ఉండాలన్న వాదననే బలంగా వినిపించారు. విభజన వల్ల తాము మరోసారి ఉద్యోగాల్లోను, విద్యావకాశాల్లోను అవకాశాలు కోల్పోతామని వారు వాదించారు. 54 యేళ్ళ సమైక్య రాష్ట్రంలో తాము పెద్దగా పొందిన ప్రయోజనం ఏమీ లేదని, చిన్న రాష్ట్రాల వల్ల తమకు తప్పనిసరిగా ప్రయోజనం కలుగుతుందని కొంతమంది ఎస్సీలు తమ వాదనను వినిపించారు.. మొత్తం మీద ఈ

దళిత కమ్యూనిటీలో రెండు రకాల వాదనలు వినిపించాయి. రాజకీయాధికారం రావాలన్నా... పరిపాలనలో భాగస్వామ్యం కావాలన్నా మైనారిటీలు ముఖ్యంగా ఎస్సీ, ఎస్టీలకు చిన్న రాష్ట్రాల వల్లే సాధ్యమవుతుందని బాబాసాహెబ్ అంబేద్కర్ మాటలను ఇక్కడ ప్రస్తావిస్తున్నారు. దీన్ని ప్రస్తావిస్తూనే ఆంధ్ర దళిత మహాసభ నాయకుడు కత్తి పద్మారావు అగ్ర కులాల పాలనలో ఎస్సీ, ఎస్టీ, ఓబీసీలకు న్యాయం జరగదని... విభజన జరిగితే రెండు రాష్ట్రాల్లోని దళితులకు పాలనా పగ్గాలు చేతికొస్తాయని కమిటీ ముందుకు తెచ్చారు. కొన్ని దళిత గ్రూపులు కూడా చిన్న రాష్ట్రాల వల్లే తమకు ప్రయోజనం కలుగుతుందన్న అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేశారు. రిజర్వేషన్ ప్రయోజనాలు పొందే అంశంలో ఎస్సీల్లోనే మాల, మాదిగ వర్గాలు ఒకరిపై ఒకరు విమర్శలు సంధించుకుంటున్నారు. మొత్తం ఎస్సీల జనాభాలో 42 శాతం మాల, మాదిగలే ఉన్నారు. కోస్తాంధ్రలో మాలలు, రాయలసీమ, తెలంగాణలో మాదిగలు ఎక్కువగా ఉన్నా రిజర్వేషన్లు పొందడంలో ఇరువర్గాలకు అసంతృప్తులున్నాయి. ఇవి ప్రత్యేక రాష్ట్రం వైపు మొగ్గు చూపేలా చేస్తున్నాయి.

షెడ్యూలు తెగలు

రాష్ట్ర జనాభాలో గిరిజనుల శాతం 6.6. వీరిలో 33 వర్గాలున్నాయి. ఈ జనాభా రాష్ట్రమంతా విస్తరించి ఉంది. ఇందులో ప్రధానంగా సుగాలి, కోయ, ఎరుకల, యానాది, గోండు తదితరాలను ప్రధానంగా చెప్పుకోవాలి. ఈ కులాల్లో కొంతమంది కొన్ని జిల్లాలకే పరిమితమై ఉన్నారు. గిరిజనుల్లో అత్యధికంగా ఉన్నది సుగాలిలే. ఆంధ్రప్రదేశ్ గిరిజన జనాభాలో వీరి శాతం 41.4 శాతం కాగా ఇందులో ఒక్క తెలంగాణలోనే 64.2 శాతం మంది ఉన్నారు. రాష్ట్రంలో మొత్తం 6.6 శాతం మంది గిరిజనులు ఉండగా వీరిలో తెలంగాణలో 9 శాతం, కోస్తాంధ్రలో 6 శాతం, రాయలసీమలో 3 శాతం ఉన్నారు.

Figure 7.2: Population distribution of major tribal communities in the
Figure 7.1 Regional distribution of SC caste groups

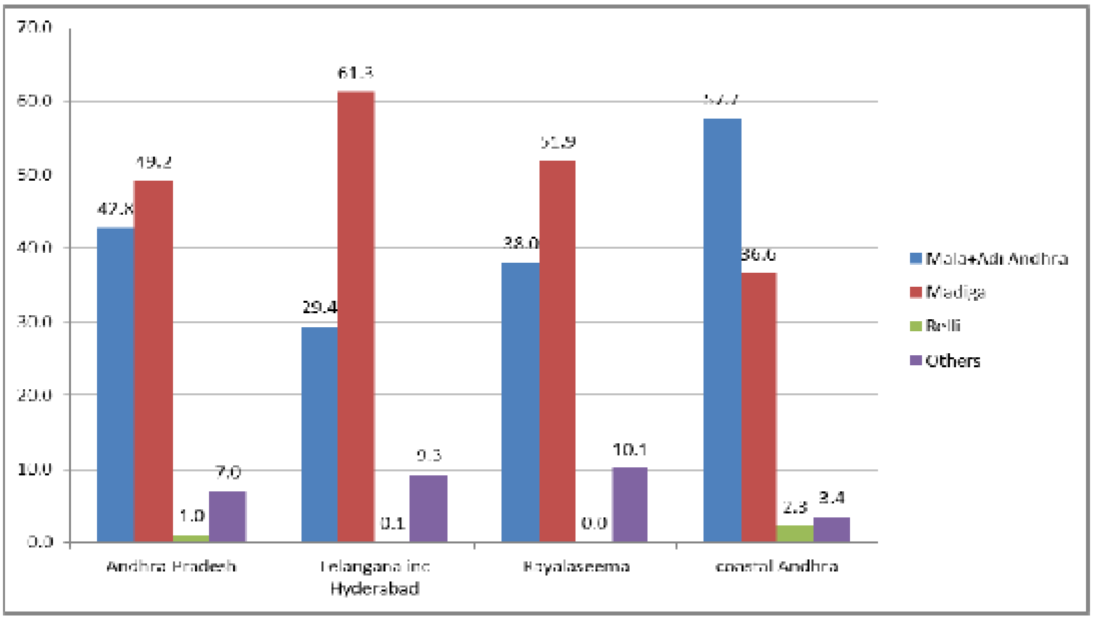

Source: Generated using Census of India 2001

Figure 7.2: Population distribution of major tribal communities in the state

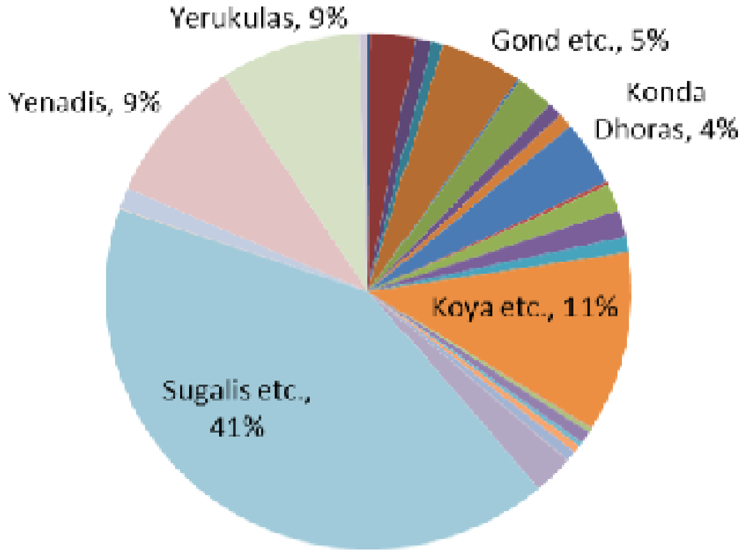

Source: Generated from Census of India, 2001

తెలంగాణలో ఉన్న అఖిల భారత బంజారా సేవా సంఘం ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రాన్ని డిమాండు చేస్తోంది. కోస్తాంధ్రలోని లంబాడాలు (సుగాలీలు), ఎరుకల కులాలు ఎస్టీల పేరుతో ఎంతోకాలంగా ఎస్టీలుగా రిజర్వేషన్ ప్రయోజనాలను పొందుతుండగా తెలంగాణలో తాము 1976 వరకు ఈ ప్రయోజనానికి నోచుకోలేదని... ఆ తర్వాత కూడా తమ కులానికున్న నిష్పత్తి స్థాయిలో రిజర్వేషన్లు పొందలేకపోతున్నామని బంజారాలు చెబుతున్నారు. సమైక్య రాష్ట్రంలో 6 శాతంగా ఉన్న తమ రిజర్వేషన్లు ప్రత్యేక రాష్ట్రం వల్ల 12 శాతానికి పెరుగుతాయని వారు భావిస్తున్నారు. అందుకే వారు ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాదనను బలపరుస్తున్నారు. వీరు మరో కొత్త వాదనను తెరపైకి తెచ్చారు. తెలంగాణలో తమకు ఆదివాసీ జిల్లాను ఏర్పాటు చేయాలని లేదా సమైక్య రాష్ట్రంలో తమకు మన్యసీమను ఏర్పాటు చేయాలని వారు డిమండు చేస్తున్నారు. రాయలసీమ గిరిజనులు సమైక్య వాదాన్నే బలంగా వినిపించారు. ఎరుకల హక్కుల పోరాట సంఘం కడపలో తమ వాదన వినిపించేటప్పుడు సమైక్య రాష్ట్రంలో తాము పెద్దగా ప్రయోజనం పొందింది లేదని... గ్రేటర్ రాయలసీమ రాష్ట్రం ఏర్పాటు ఒక్కటే తమకు సమ్మతమని చెప్పారు. నల్లమల అడవిలో ఉండే గిరిజనజాతి చెంచులు తమ వాదనను వినిపించలేదు. రాష్ట్రం సమైక్యంగానే ఉండాలని లేకపోతే తమకు ప్రత్యేక రాష్ట్రాన్ని ఏర్పాటు చేయాలని కోస్తాంధ్ర ప్రాంత గిరిజనులు వాదించారు. దీనివల్ల తమలో ఉన్న వెనుకబాటు తనం పోతుందని వారు భావిస్తున్నారు. ఉత్తర కోస్తా, కోస్తాంధ్ర ప్రాంతంలో తాము ఎన్నో ఏళ్ళుగా అణిచివేతకు గురయ్యామని, తమను ఆర్థికంగా బలోపేతం చేయడానికి ప్రత్యేక దృష్టి సారించాలని కోస్తాంధ్ర గిరిజనులు వాదించారు.

Figure 7.3 Distribution of Tribal groups across regions and in proposed Manya Seema

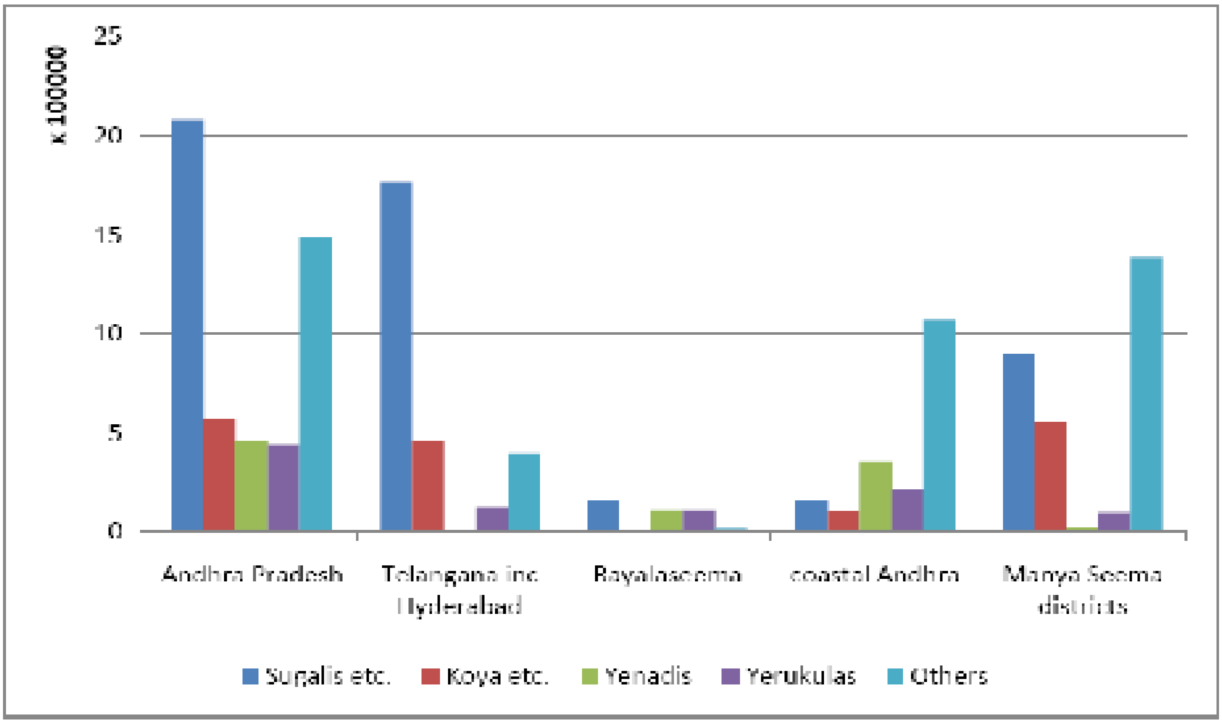

Source: Generated from Census of India, 2001

మన్య సీమ డిమాండు

1976లో గిరిజనులుగా గుర్తింపు పొందిన ఆదివాసీలు రాష్ట్రంలో క్రమంగా తగ్గిపోతున్నారు. పెత్తందారుల దౌర్జన్యాలను తట్టుకోలేక వారు వలసలు వెళ్ళిపోతున్నారు. ఫలితంగానే మన్య సీమ డిమాండు వేళ్ళూనుకుంది. దీనికి అనేక అంశాలను వారు తెర పైకి తెస్తున్నారు. గిరిజనేతరుల దాష్టీకాన్ని తట్టుకోలేకపోతున్నట్టు వారు చెబుతున్నారు. గిరిజనేతర పాలకుల మూలంగా తాము సంస్కృతిని, భాషని, వనరులను, స్వాభిమానాన్ని కోల్పోతున్నామని వారు అభిప్రాయపడుతున్నారు. ఇప్పటికైనా వారికి తగిన రక్షణ కల్పించకపోతే మరింత దోపిడీకి గురవుతారని కమిటీ భావించింది. వారికి ప్రత్యేక తెలంగాణ కన్నా గిరిజన రాష్ట్రం ఏర్పాదాలన్న లక్ష్యమే కనిపించింది. ఇదే తమ జీవితాలను బాగు చేయగలదని, అక్కడే తమకు మంచి సుఖమయ జీవనం కలుగుతుందని వారు నమ్ముతున్నారు. ఆదిలాబాద్ నుంచి శ్రీకాకుళం వరకు ఉన్న జిల్లాల్లో గిరిజన ప్రాంతాలను గుర్తించి ఒక రాష్ట్రంగా తీర్చి దిద్దాలని వారు కోరుతున్నారు. ఏజన్సీ కాని ప్రాంతాల్లో తమకు ప్రత్యేక ప్రయోజనాలు కల్పించాలన్నది వారి మనోగతం. ప్రత్యేక రాష్ట్రాలుగా ఏర్పడితే కోయ, కొండ రెడ్డి తదితర గ్రూపులు మరింత అన్యాయానికి గురవుతాయని వారు భావిస్తున్నారు. ఖమ్మం, వరంగల్ జిల్లాల్లో ఉన్న కోయలు తాము గతంలో రాష్ట్రాల వర్గీకరణ సందర్భంగా అన్యాయానికి గురయ్యామని, తమ సంస్కృతి సంప్రదాయాలు పూర్తిగా నాశనమైపోయాయని చెప్పారు. మహారాష్ట్ర, మధ్యప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటు సందర్భంగా తాము కూడా అలాంటి పరిస్థితుల్నే ఎదుర్కొన్నామని ఆదివాసీ గోండులు చెప్పారు. అందుకే తాము విభజనను వ్యతిరేకిస్తున్నామని, ప్రత్యేకంగా ఆదివాసీ రాష్ట్రం ఏర్పాటు చేయడమే తమ అభివృద్ధికి బలమైన పరిష్కారమని లేకపోతే ఒక పరిపాలనా మండలిని తమకోసం ఏర్పాటు

చేయాలని వారు డిమాండు చేస్తున్నారు. మరో అంశం ఏమిటంటే సుగాలీలు, లంబాడాలు తదితర కులాలను ఎస్టీల్లో చేర్చిన కారణంగా నిజమైన ఆదివాసీలమయిన తాము ఎంతో నష్టపోతున్నామని, సంక్షేమ పథకాలు, ఉద్యోగాలు, విద్యావకాశాలు, రాజకీయ అధికారం 90 శాతం కోల్పోతున్నామని వారు చెబుతున్నారు. ఇలాంటివారు ఇతర రాష్ట్రాల్లో ఎస్టీల జాబితాల్లో లేనందున ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు వారు వలస వచ్చి ఇక్కడ రిజర్వేషన్లు పొందుతూ తమకు రావాల్సిన ప్రయోజనాలను కాజేస్తున్నారని ఆదివాసీలు వాదిస్తున్నారు. భూ కేటాయింపులు, ఉద్యోగాలు, ఎమ్మెల్యే, ఎంపీల ఎన్నికల్లో రిజర్వుడు స్థానాలు తాము కోల్పోతున్నట్టు వీరు వేలెత్తి చూపుతున్నారు. వీరిని ఎస్టీల జాబితా నుంచి తొలగించడంతోపాటు తమకు మన్యసీమ రాష్ట్రం ఏర్పాటు చేయడం ఒక్కటే తమ సమస్యలకు పరిష్కారమని వారు వాదిస్తున్నారు.

గిరిజనులు ఎక్కువగా ఉన్న జిల్లాలన్నింటినీ కలిపి మన్య సీమ ఏర్పాటు చేయాలన్న డిమాండు ఈనాటిది కాదు. శ్రీకాకుళం, విజయనగరం, విశాఖపట్నం, తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి, ఖమ్మం, వరంగల్, నిజామాబాద్, ఆదిలాబాద్... ఈ తొమ్మిది జిల్లాలతో మన్య సీమ ఏర్పాటు చేయాలని, తమను తామే పరిపాలించుకోవాలని గిరిజనులు కోరుకుంటున్నారు. ఈ పది జిల్లాల జనాభాలో పది శాతం తామేనని వీరు చెబుతున్నారు. రిజర్వేషన్లు మాత్రం ఆరు శాతానికే వర్తిస్తున్నాయి. చెంచులెక్కుగా ఉన్న మహబూబ్‌నగర్, కర్నూలు, ప్రకాశం జిల్లాలు ఈ ప్రతిపాదిత మన్యసీమలో కలపలేదు. అయినా ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో మన్య సీమ ఏర్పాటు సాధ్యమయ్యే పని కానప్పటికీ ఎస్టీల ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని పథకాల అమలును ఆయా ప్రాంతాల్లో వేగవంతం చేసి వారిని అందులో భాగస్వాములను చేయాలని కమిటీ నొక్కి చెప్పింది. విద్యారంగంలో ఎస్టీలను టీచర్లుగా ఎంపిక చేయడం, ఉన్న ఖాళీలను వారితోనే భర్తీ చేయడం, భూ సంబంధ హక్కులను వారికి అందజేయడం కమిటీ చేసిన సిఫార్సుల్లో ముఖ్యమైనవి. పోలవరం ప్రాజెక్టు కారణంగా భూములు కోల్పోయి నిర్వాసితులుగా మారిన ఎస్టీలకు తగిన పరిహారం ఇప్పించడం, వారికి పునరావాస ప్యాకేజీలను అమలు చేయడంలో ప్రత్యేక శ్రద్ధ కనబరచాలని సూచించింది.

బీసీలు... ఓబీసీలు:

రాష్ట్ర జనాభాలో 44.5 శాతం బీసీలు, ఓబీసీలు ఉన్నారు. బీసీలు 93 కుల గ్రూపులుగా ఉన్నాయి. వీరికి 29 శాతం రిజర్వేషన్లు అమలు జరుగుతున్నాయి. బీసీలను ఐదు గ్రూపులుగా విభజించారు. మొత్తం 29 శాతం రిజర్వేషన్లలో ఎ గ్రూపుకు 7 శాతం, బీ గ్రూపుకు 10 శాతం, సి గ్రూపుకు ఒక శాతం, గ్రూపు డికి ఏడు శాతం, గ్రూపు ఇకి 4 శాతం అమలు జరుగుతున్నాయి. గ్రూపు ఇ కింద ముస్లింలకు ఈమధ్య కాలంలోనే ఓబీసీ కింద రిజర్వేషన్లు కల్పించారు. ప్రాంతీయంగా చెప్పుకోవలసి వస్తే ఓబీసీలు హైదరాబాద్ మినహా తెలంగాణలోనే ఎక్కువ. ఇక్కడ 53 శాతంగా ఉన్నారు. హైదరాబాద్‌లో 35, రాయలసీమలో 43, కోస్తాంధ్రలో 40 శాతంగా ఓబీసీలున్నారు. ఓబీసీల్లో కొంతమంది రాజ్యాధికారం చేస్తూ సామాజికంగా, ఆర్థికంగా మంచి బలవంతులుగా ఉండగా కొంతమంది బాగా వెనుకబడి ఉన్నారు. కుల వృత్తులు, వ్యవసాయపనులు, చేనేత రంగంలో వీరు ఎక్కువగా ఉన్నారు. బ్రాహ్మణ, రెడ్డి, వెలమ, కాపు, కమ్మ వర్గాల తర్వాత... మాల, మాదిగ కులాలకు పైన ఉంటూ వీరు మధ్య స్థాయి వర్గాలుగా కొనసాగుతున్నారు. తెలుగుదేశం పార్టీ ఆవిర్భావ సమయంలో వీరు రాజకీయాల్లోకి దిగి అటు పరిపాలన రంగంలో కూడా పట్టు సాధించారు. ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాదనకు వచ్చేసరికి వీరు కుల ప్రాతిపదిక కన్నా ప్రాంతీయ వాదం వల్లే వీరు ఏకమయ్యారు. రాష్ట్ర జనాభాలో 44.5 శాతం ఉన్న తమకు 25 శాతం రిజర్వేషన్లు సముచితం కాదన్న వాదనను వీరు తీసుకువచ్చారు. కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమల్లోని ఓబీసీలు సమైక్యంగా ఉండాలంటూనే హైదరాబాద్‌తో అనుబంధాన్ని దూరం చేసుకునే ప్రసక్తే లేదని నిర్ద్వంద్వంగా చెప్పారు. అయితే తెలంగాణలోని ఓబీసీలు మాత్రం

ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పడితే తమకు మరిన్ని రాజకీయ పదవులు లభిస్తాయని భావిస్తున్నారు.

అగ్రకులాలు

రాష్ట్ర జనాభాలో 22 శాతం ఉన్న అగ్రకులాలు ఆర్థిక రంగం, రాజకీయ, సామాజికపరంగా ప్రముఖ పాత్రను పోషిస్తున్నారని చెప్పాలి. ఈ 22 శాతంలో 32 శాతం మంది కోస్తాంధ్రలోనే ఉన్నారు. ఇక రాయలసీమలో 24 శాతం మంది, తెలంగాణలో 11 శాతం మంది మాత్రమే ఉన్నారు. తెలంగాణ అగ్ర కులాలు ప్రత్యేక రాష్ట్రం వాదనను వినిపిస్తుండగా మిగిలిన రెండు ప్రాంతాల్లోని వారూ సమైక్య రాష్ట్రం వాదనకే కట్టుబడి ఉన్నారు. మూడు ప్రాంతాల్లోని ఉద్యమాలకు అగ్రకులాలు నేతృత్వం వహిస్తుండగా ఎస్సీలు, ఓబీసీలు వారిని అనుసరిస్తున్నారు. రాష్ట్రంలో ప్రముఖంగా ఉన్న అగ్రకులాల్లో రెడ్డి, కమ్మ, కాపు, వెలమలు రాజకీయంగాను, ఆర్థికంగాను బహుముఖ పాత్ర పోషిస్తున్నారు. సంఖ్యాపరంగా తక్కువ ఉన్న కారణంగా రాజకీయ అధికారంలో బ్రాహ్మణులకు పెద్దగా పాత్ర లేదనే చెప్పాలి. అయితే ఆంధ్ర రాష్ట్ర అవతరణ సమయంలో వారు తమ రచనల ద్వారా ఉద్యమాన్ని పటిష్టం చేశారనే చెప్పాలి. ఆదిలో కమ్మ కులస్థులు హరిత విప్లవంతో ఆర్థికంగా సుసంపన్నులైనందున ఆర్థికంగా అణగారిన వర్గాలను నడిపించే సత్తా వీరికి ఏర్పడింది. ఎన్టీఆర్ తెలుగుదేశం పార్టీ ఆవిర్భావంతో వీరికి రాజకీయ అధికారం కూడా బాగా చేరువైంది. తర్వాత కాలంలో రెడ్డి, కమ్మ కులస్తులు ఆర్థికంగా, రాజకీయంగా తమ పట్టును నిలబెట్టుకున్నందున ఇపుడు ఉద్యమాన్ని బాగా ప్రభావితం చేసే స్థాయిలో ఉండగలిగారు. ఇదే సమయంలో కాపు, వెలమ కులస్తులు కూడా రాజకీయంగా తమ పట్టును బిగించడానికి పోరాడుతున్నారు. కమ్మ, రెడ్డి కమ్యూనిటీతో సమానంగా వీరు కూడా ఉద్యమంలో పావులు కదుపుతున్నారు. ఏది సాధించాలన్నా రాజకీయ అధికారం అవసరమని భావించిన వీరంతా ఆ దిశలో పావులు కదుపుతున్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజకీయంగా పంచాయతీల స్థాయి నుంచి బలంగా వేళ్ళూనుకుని ఉంది. అందుచేత కింది స్థాయి నుంచే వీరంతా ఉద్యమాన్ని నిర్మిస్తూ బలోపేతం చేస్తున్నారు.

మతపరమైన వర్గాలు:

రాష్ట్ర జనాభాలో 89 శాతం హిందువులు ఉన్నప్పటికీ ముస్లింలు కూడా 9.2 శాతం ఉన్నారు. క్రైస్తవులు 1.6 శాతం. 0.3 శాతం మాత్రమే మిగిలిన వారు. హిందువులు హైదరాబాద్‌తో కూడిన తెలంగాణలో 86 శాతం మంది కాగా హైదరాబాద్ లేని తెలంగాణలో 90 శాతం. హైదరాబాద్‌లో 55.4 శాతంగా, కోస్తాంధ్రలో 93.1 శాతంగా, రాయలసీమలో 86.4 శాతంగా ఉన్నారు. ముస్లింలు ఒక్క హైదరాబాద్‌లోనే 41.2 శాతం ఉన్నారు. హైదరాబాద్‌తోపాటు తెలంగాణలో 12.4 శాతం కాగా హైదరాబాద్ మినహా తెలంగాణలో 8.4 శాతం. రాయలసీమలో 12.5 శాతం కాగా కోస్తాంధ్రలో 4.5 శాతం మాత్రమే. రాయలసీమలోని నాలుగు జిల్లాల్లోను ముస్లింలు విస్తరించి ఉండగా తెలంగాణలో హైదరాబాద్ కాకుండా నిజామాబాద్, మెదక్, రంగారెడ్డి జిల్లాల్లో మాత్రమే చెప్పుకోదగిన స్థాయిలో ఉన్నారు. ఇక కోస్తాంధ్రకు వచ్చేసరికి గుంటూరు, నెల్లూరుల్లో మాత్రమే ముస్లింలు ఉన్నారని చెప్పవచ్చు. అనేక కారణాలను పరిశీలించిన పిదప హైదరాబాద్‌లో ప్రధాన రాజకీయ పార్టీగా ఉన్న ఏఐఎంఐఎం సమైక్యాంధ్రకే మొగ్గు చూపుతోంది. పెద్ద రాష్ట్రంగా ఉండడం వల్లే తమకు భద్రత ఉంటుందని ముస్లింలు భావిస్తున్నారు. వ్యాపార పరంగా చూసినా సమైక్య రాష్ట్రం వల్లే ఎక్కువ ప్రయోజనాలు ఉంటాయని ఎంఐఎం భావిస్తోంది. హైదరాబాద్ రాజధానిగా తెలంగాణగాని, లేదా రాయలసీమతో కలిపి రాయల తెలంగాణ కాని ఇవ్వాలని తదుపరి ఆప్షన్లలో పేర్కొంది. రాయల తెలంగాణ వల్ల ముస్లింల జనాభా పెరుగుతుందని, ఫలితంగా తమకు రాజకీయంగా మంచి పట్టు లభిస్తుందని భావిస్తోంది. అయితే కోస్తాంధ్ర, రాయలసీమల్లో మాత్రం ముస్లింలు సమైక్యాంధ్రనే కోరుకుంటున్నారు. క్రైస్తవులు హైదరాబాద్ తర్వాత కోస్తాంధ్రలోనే ఎక్కువగా ఉన్నారు. హైదరాబాద్‌లో 2.4 శాతం కాగా కోస్తాంధ్రలో 2.1 శాతం. ఇక రాయలసీమలో 0.9 శాతం కాగా

తెలంగాణలో 1.1 శాతం. మాల ఉప విభాగంలో ఉన్న క్రిస్టియన్లు, బౌద్ధులు, సిక్కులు, జైన్స్ సంఖ్యాపరంగా చూస్తే చాలా తక్కువ... అంటే కేవలం... 0.3 శాతమే. తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉండి రిజర్వేషన్లు కోరుతున్న దఖాని సిక్కులు ప్రత్యేక రాష్ట్రం వైపు మొగ్గు చూపుతున్నారు. అలాగే తెలంగాణలో ఉన్న క్రైస్తవులు కూడా ప్రత్యేక రాష్ట్రం డిమాండుకు మద్దతు తెలుపుతూ... తమకు రావాల్సిన ప్రయోజనాలను సీమాంధ్ర ప్రాంతం వారు తన్నుకుపోతున్నారని భావిస్తున్నారు. అయితే తెలుగు మాట్లాడేవారంతా ఒకే రాష్ట్రంలో ఉండాలని... అందుకే తాము సమైక్యాంధ్ర వాదానికి కట్టుబడి ఉన్నామని రాయలసీమ, కోస్తాంధ్ర ప్రాంతాల క్రైస్తవులు చెబుతున్నారు. అయితే ఈ మూడు ప్రాంతాల క్రైస్తవుల వాదనల్లో ఆయా ప్రాంతాల ప్రభావం ఎక్కువగా ఉందని చెప్పవచ్చు. దీనికి కట్టుబడే వారు ఆయా వాదనలు వినిపించినట్టు అర్థమైంది.

Table 7.2
Region-wise distribution of religious groups 2001

Region	Hindus	Muslims	Christians	Others
Andhra Pradesh	89.0	9.2	1.6	0.3
Telangana inc Hyderabad	86.0	12.4	1.2	0.4
Telangana exc Hyderabad	90.0	8.4	1.1	0.3
Hyderabad	55.4	41.2	2.4	1.0
Rayalaseema	86.4	12.5	0.9	0.2
Coastal Andhra	93.1	4.5	2.1	0.2

Source : AP Statistical Abstract 2009, based on Census 2001
Note : The figures are in percentages and may not add to 100 due to rounding off

మహిళల మనోగతం

రాష్ట్ర జనాభాలో దాదాపు సగం ఉన్న మహిళలు కూడా తమ అభిప్రాయాలను నికచ్చిగా చెప్పారు. మద్యపాన నిషేధ ఉద్యమంలో వీరు పోషించిన పాత్ర అనిర్వచనీయం. అలాంటి మహిళ (1పత్యేక వాదంపై తన మనోగతాన్ని వెల్లడించింది. ప్రాంతీయత అంశమే మహిళల ప్రాధాన్య క్రమంలో అగ్రభాగాన నిలచినట్టు శ్రీకృష్ణ కమిటీ పేర్కొంది. అభివృద్ధి, ఆరోగ్యం, కుటుంబ సంక్షేమం వంటి అంశాల్లో ప్రాంతాల వారీగా వారు తమ మనోగతాన్ని స్పష్టంగా ఆవిష్కరించారు. అదే రాజకీయ విషయాలు వచ్చేసరికి వారంతా భిన్నాభిప్రాయాలను వ్యక్తం చేశారు. మానవ వనరుల అభివృద్ధి, సంక్షేమంపైనే ఎక్కువ మంది దృష్టి పెట్టి మాట్లాడినట్టు అనిపించింది. తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందిన మహిళల్లో అత్యధికులు ప్రత్యేక రాష్ట్రం వైపే మొగ్గు చూపారు. అలా జరిగితే ముందుముందు తమ పిల్లలకు మంచి చదువులు, ఉద్యోగాలు వస్తాయన్నది వారి నమ్మకం. అంతే కాకుండా ఆంధ్ర విద్యార్థులతో ఈ ప్రాంత విద్యార్థులు పోటీ పడలేరని, ఫలితంగా అవకాశాలన్నీ వారే తన్నుకుపోతున్నారని అన్నారు. ప్రత్యేక రాష్ట్రం వస్తే ఇలాంటి పోటీ ఉండబోదని వారి నమ్మకం. ఉద్యమంలో పాల్గొన్న విద్యార్థులు కూడా ఇదే అభిప్రాయంతో

ఉన్నారని వీరు స్పష్టం చేశారు. అయితే కోస్తా ఆంధ్ర ప్రాంతం వారు మాత్రం రాష్ట్రమంతా సమైక్యంగా ఉండాలన్నదే తమ కోరికగా చెప్పుకొచ్చారు. వెనుకబడిన ప్రాంతాల అభివృద్ధికి బాటలు వేయడం ద్వారా అసమానతలను తొలగించవచ్చుని... వెనుకబాటు పేరుతో రాష్ట్రాన్ని ముక్కలుగా విడగొట్టడం సమంజసం కాదని వారు పేర్కొన్నారు. రాష్ట్రాన్ని విభజిస్తే పెద్ద రాష్ట్రాల ముందు బలహీనంగా తయారవుతామని... అభివృద్ధికి కూడా ఇది అవరోధంగా నిలుస్తుందని వారు అన్నారు. రాయలసీమ వనితలదీ ఇదే మాట. రాష్ట్రం సమైక్యంగా ఉంటేనే సురక్షిత భావం కలుగుతుందని చెబుతూ ప్రత్యేక ఉద్యమాన్ని రాజకీయ ప్రయోజన పూరిత అంశంగా రాయలసీమ మహిళలు అభివర్ణించారు. విడిపోవడం వల్ల ఇపుడున్న తెలంగాణ ఉద్యోగాలు, ఇతర అవకాశాలు తగ్గిపోతాయన్న ఆందోళన వ్యక్తం చేశారు. ఈ ఉద్యమం వల్ల ఆయా ప్రాంతాల్లో పెళ్ళి సంబంధాల ప్రతిపాదనలు సైతం ముందడుగు వేయలేదని తెలిపారు.

విద్యార్థుల మనోగతం

తెలంగాణ విషయంలో విద్యార్థులు తమ శక్తివంచన లేకుండా పోరాడుతున్నారు. వారు నిర్భయంగా, నిర్ణయాత్మకమైన పాత్ర పోషిస్తున్నారు. విద్యార్థుల్లో చాలామంది ప్రత్యక్షంగా ఉద్యమంలో పాల్గొంటున్నారు. ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రం వచ్చేవరకు పోరాటం నిలపబోమని చెబుతున్నారు. ఇక కోస్తాంధ్ర విషయానికొస్తే విద్యార్థులు కలిసి ఉంటేనే కలదు సుఖం అన్న భావనతో ఉన్నారు. రాష్ట్ర విభజనకు తాము పూర్తి వ్యతిరేకమని చెబుతున్నారు. ప్రాణాలిచ్చి అయినా రాష్ట్రం విభజన కాకుండా చూసుకుంటామని చెప్పారు. విడిపోతే హైదరాబాద్, ఆ చుట్టు పక్కల ఉన్న విద్యా సంస్థల్లో చదువుకునే అవకాశాలు పోతాయని వారు బయపడుతున్నారు. ఇలాంటి పరిస్థితి రాకూడదని వారు అభిలషిస్తున్నారు. రాయలసీమ విద్యార్థులు విభజనను పూర్తిగా వ్యతిరేకిస్తున్నారు. హైదరాబాద్‌లో ఎన్నో విద్యా వసతులు ఉన్నాయని, రాష్ట్రంలోని ప్రతి విద్యార్థికీ వాటి నుంచి లాభం పొందే అవకాశం ఉండాలన్నది వారి వాదన. గతంలో మాదిరిగానే ఉద్యమం సందర్భంగా ఎంతోమంది విద్యార్థులు అసువులు బాస్తున్నారు. ఇపుడు తెలంగాణ విషయంలోను ఇదే జరుగుతుంది. ఉస్మానియా, కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయాల విద్యార్థులు ఉద్యమంలో బాగా చొచ్చుకుపోయారు. ఈ ప్రాంతం నిర్లక్ష్యం కావడాన్ని ఇంక ఏ మాత్రం సహించలేమని విద్యార్థులు అంటున్నారు. ప్రత్యేక రాష్ట్ర ఆవిర్భవంతోనే విద్యార్థులకు మంచి భవిష్యత్ ఉంటుందని కేసీఆర్ స్పష్టం చేయడంతో ఉద్యమం ఊపందుకుంది. 2008 నవంబర్ 30 నుంచి 2010 ఫిబ్రవరి 27 మధ్య కాలంలో దాదాపు 313 మంది విద్యార్థులు ఉద్యమానికి బలైపోయారు. ఇందులో వరంగల్, కరీంనగర్, మెదక్ జిల్లాల నుంచి ఎక్కువ మంది ఉండగా నల్గొండ, రంగారెడ్డి, ఆదిలాబాద్, నిజామాబాద్, మహబూబ్‌నగర్, ఖమ్మం, హైదరాబాద్‌కు చెందిన వారు కూడా ఉన్నారు. ఇందులో 60 మంది 18–25 మధ్య వయస్సున్న వారే. దాదాపు 158 మంది 25–60 మధ్య వయస్కులు. ఆత్మహత్యలకు పాల్పడినట్టు చెబుతున్న వారిలో 8 శాతం మంది మహిళలు కూడా ఉన్నట్టు గణాంకాలు చెబుతున్నాయి. మరో 10 శాతం మంది ఆత్మహత్యా యత్నానికి ఒడిగట్టారు. 45 శాతం మందికి పైగా గుండెపోటుతో మరణించారు. వీరిలో కొంతమంది విషం తీసుకుని, ఉరి తీసుకుని, నడిచే రైళ్ళ నుంచి దూకి, ఆత్మాహుతికి పాల్పడి, భవనాల నుంచి దూకి ఆత్మహత్యలు చేసుకున్నారు. ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం వీరే కాకుండా మరెంతో మంది ప్రాణదానం చేసినట్టు పలు వర్గాల నుంచి అందిన సమాచారం తెలియజేస్తోంది. సరిగ్గా ఇదే నేపథ్యంలో సమైక్యాంధ్ర కోసం ఉద్యమిస్తున్న విద్యార్థులు ఆత్మహత్య యత్నాలు చేయడమే కాకుండా విద్యార్థుల కమిటీలు రూపొందించి జాయింట్ యాక్షన్ కమిటీలుగా తయారయ్యారు. రాయలసీమలోగాని, కోస్తాంధ్రల్లో కాని విద్యార్థులు రాష్ట్ర విభజనకు ససేమిరా అంటున్నారు. రాష్ట్రంలో ఉన్న ప్రతి ఒక్కరికీ సమాన అవకాశాలు ఉండాలనడంలో తప్పు లేదని... ఆ వంకతో రాష్ట్రాన్ని విభజించడాన్ని సహించేది లేదని సీమాంధ్రల్లో విద్యార్థి ప్రతినిధులు అంటున్నారు. ఉద్యోగాలు, విద్యాసంస్థల్లో మంచి అవకాశాలు పొందడం అవసరమని... ఈ

వాదనను తాము వ్యతిరేకించడం లేదని చెబుతున్నారు. కోస్తాంధ్రలో మాదిరిగా రాయలసీమలో, తెలంగాణలో వ్యవసాయం వల్ల రాబడి లేదని... అటువంటప్పుడు చదువుకోవడం ఒక్కటే తమకున్న ఏకైక మార్గమని, తద్వారా ఉద్యోగాలు పొందడం అనివార్యమని, ఈ హక్కును ఎవరూ ఆపలేరని గట్టి స్వరంతోనే వారు చెబుతున్నారు.

భాష... సాంస్కృతిక అంశాలు

రాష్ట్ర జనాభాలో ఎక్కువ మంది తెలుగునే మాట్లాడతారు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే ఇది భాషా ప్రాతిపదికన ఏర్పడిన రాష్ట్రం కాబట్టి ఇక్కడ ప్రధాన వ్యవహారిక భాష తెలుగనే విషయం అందరికీ తెలిసిందే. తెలుగు భాషలోని మాండలికాలు ఆయా ప్రాంత సంస్కృతీ సంప్రదాయాలను బట్టి ఆధారపడి ఉంటాయన్నది అందరికీ తెలిసిన విషయమే. తెలుగు భాషలోని మాండలికాలను శ్రీకృష్ణ కమిటీ విశ్లేషించింది. 1991 గణాంకాల ప్రకారం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో తెలుగు ప్రధాన భాష. రాష్ట్రంలోని 85 శాతం మంది ప్రజలు ఈ భాషనే మాట్లాడతారు. ఉర్దూ మాట్లాడేవారు 8 శాతం. తమిళం, మరాఠీ మాట్లాడేవారు ఒక్కో శాతం ఉండగా ఇతర భాషలు మాట్లాడేవారు ఐదు శాతం ఉన్నారు. రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాల వారినీ పరిశీలిస్తే కోస్తాలో 94 శాతం మంది తెలుగు మాట్లాడతారు. రాయలసీమలో ఈ శాతం 80 మాత్రమే. తెలంగాణకు వచ్చేసరికి 77 శాతం మంది తెలుగు మాట్లాడతారు. ఇక ఉర్దూ విషయానికి వస్తే తెలంగాణ, రాయలసీమల్లో 12 శాతం మంది మాట్లాడుతుండగా కోస్తాంధ్రలో ఈ భాష మాట్లాడేవారి సంఖ్య నాలుగు శాతం మాత్రమే. హైదరాబాద్‌లో 39 శాతం మంది ఉర్దూ మాట్లాడతారని కమిటీ వెల్లడించింది. తెలుగు భాషా వైవిధ్యంపై రాష్ట్ర చరిత్ర ప్రభావం చూపిందని తెలిపింది. నిజాం కాలంలో తెలంగాణలో 8 శాతం మంది ఉర్దూ మాట్లాడేవారు ఉండగా ఒక్క శాతం మంది మరాఠీ మాట్లాడేవారు. ఆనాడు బ్రిటిష్ పాలనలో ఉన్న కోస్తా, రాయలసీమల్లో ఒక శాతం తమిళం మాట్లాడేవారు. తెలంగాణలోని ఆదివాసీ గిరిజనులు ప్రధానంగా గోండు మాట్లాడతారు. కొన్ని తెలంగాణ జిల్లాల్లోని ప్రజలు వివిధ భాషలతో మమేకమై ఉన్న కారణంగా రకరకాల భాషల ప్రభావం వారిపై పడింది. ఒక విధంగా నేర్చుకున్నారని చెప్పాలి. రాయలసీమలో తమిళం మాట్లాడేవారి శాతం కొంచెం ఎక్కువగా ఉంది. కారణం తమిళనాడు సరిహద్దులో చిత్తూరు జిల్లా ఉండడంతోపాటు తిరుపతి వంటి యాత్రాస్థలం అక్కడ ఉండడం... దీనికి తమిళనాడు నుంచి వచ్చి స్థిరపడిన లేదా వలస వచ్చిన వారు తమిళం మాట్లాడడంతో ఇక్కడ ఈ భాష ప్రభావం కాస్త ఎక్కువగా ఉన్నట్టు అర్థమవతుంది. సీమలో తమిళం మాట్లాడేవారి సంఖ్య నాలుగు శాతానికి మించి ఉందని కమిటీ తేల్చింది.

పాఠ్య పుస్తకాల్లో పూర్తిగా ఎక్కడా తెలంగాణ తెలుగు ఛాయలు కనిపించవు. అంటే బొత్తిగా లేదన్న మాట. బలవంతంగా కోస్తాంధ్ర భాషతో పాఠ్యపుస్తకాల రూపకల్పన జరిగింది. కోస్తాంధ్ర తెలుగును ప్రామాణిక భాషను చేయడంతో తెలంగాణ విద్యార్థులకు కష్టమైంది. అని కమిటీ వ్యాఖ్యానించింది. కోస్తాంధ్ర తెలుగులోనూ, తెలంగాణ తెలుగులోను వ్యాత్సాసం కనిపిస్తోంది. తెలంగాణ కోస్తా కవుల రచనల్లోను వ్యత్సాసం కనిపిస్తుందని నివేదికలో

... ఆంధ్ర కవులైన నన్నయ్య,

ధ్యం కనిపించింది. అయితే

విభజన చేయలేమని శ్రీకృష్ణ

Table 7.3
Language spoken by regional distribution

Region	Telugu	Urdu	Tamil	Marathi	Others
Andhra Pradesh	85	8	1	1	5
Telangana inc Hyderabad	77	12	1	2	9
Telangana exc Hyderabad	81	8	0	2	8
Hyderabad	47	39	2	2	10
Rayalaseema	80	12	4	0	4
Coastal Andhra	93	4	1	0	2

Source : AP Statistical Abstract 2009, based on Census 1991

కోస్తాంధ్రలోని తెలుగును పాలనలో ప్రామాణిక భాషగా తీసుకున్నారు. తెలంగాణ భాషను పూర్తిగా విస్మరించారు. పాఠ్య పుస్తకాల్లో, ప్రణాళికల్లో తెలంగాణ మాండలికాల్ని పక్కన పెట్టారు. తెలంగాణకు స్థానం లేకుండా పోయిందన్నది ఆ ప్రాంత వాసుల భావన. ఇది తెలంగాణ విద్యార్థులకు కష్టం కలిగించింది... అని కమిటీ స్పష్టం చేసింది. దీనివల్లనే తెలంగాణ ప్రజల్లో తెలుగు వారంతా ఒక్కటి కాదన్న భావం తలెత్తేందుకు కారణమైంది అని కమిటీ వ్యాఖ్యానించింది. అయితే ఇపుడు ఒకే భాషతో ఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను మాండలికాల ఆధారంగా విభజించడం సాధ్యం కాదని కమిటీ స్పష్టం చేసింది. ఇటీవల కాలంలో తెలంగాణ యాసతో కూడా మంచి సాహిత్యం వస్తోంది. దానికి తగిన స్థానం లభించడం లేదన్న బాధ వారిలో ఉంది. ఇది ఎందుకు జరగడం లేదు? అని వారు ఆవేదన చెందుతున్నారు. అయితే ఇక్కడొక విషయం గమనించాలి. ఉత్తరాంధ్రలో కూడా తమ భాషను ఎగతాళి చేస్తున్నారన్న వాదన ఉంది. అంటే శ్రీకాకుళం, విజయనగరం జిల్లాల్లో ఒకరకమైన మాండలికాలు కనిపిస్తాయి. ఒక అధ్యయనం ప్రకారం ప్రతి వంద కిలోమీటర్ల దూరానికి మాండలికాల్లో మార్పులు ఉండడం సహజ పరిణామమని తేలింది. ప్రాంతాల్లోనే కాకుండా పక్కపక్కనున్న కొన్ని జిల్లాల్లో కూడా ఈ మాండలికాల ప్రభావం కనిపిస్తుంది. అలాంటప్పుడు అది పెద్ద రాష్ట్రమైన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఇవి సర్వ సాధారణం. ఈ మాండలికాలను ఆధారం చేసుకుని ప్రత్యేక రాష్ట్ర ఆలోచన సరికాదని కమిటీ అభిప్రాయపడింది. భారతదేశ ఆవిర్భావం తర్వాత చాలామంది బయటి వ్యక్తులు భారత్ సమైక్యంగా ఉండడం అసాధ్యమని అన్నారు. వీరి వాదనలకు భిన్నంగా ఇప్పటికీ భారత్ ఒక్కటిగానే ఉంది. దీనికి కారణం దేశంలోని వివిధ రాష్ట్రాల్లో ఉన్న సంస్కృతీ సంప్రదాయాలను ఒకరికొకరు అనుసరించడం... అర్థం చేసుకోవడం... ఆచరించడం. వీటిన్నింటి కన్నా ముఖ్యంగా గౌరవించడం.

ామాజికంగా, సాంస్కృతికంగా, సినిమాలు, పండుగలు, సాహిత్యం విషయాల్లో తెలంగాణ సంస్కృతి వివక్షకు గురవుతుందన్న భావన ఈ ప్రాంతవాసుల్లో ఉంది. రాష్ట్రమంతటా అత్యధిక ప్రజలు తెలుగు మాట్లాడుతున్నప్పటికీ తెలంగాణ తెలుగు యాసను గేలి చేస్తున్నారన్న అభిప్రాయం బలంగా నాటుకుంది. బతుకమ్మ, బోనాలు, దసరా, దీపావళి, హోలీ, పీర్లపండుగ, జాతరలు... ఇవి తెలంగాణకే పండుగలని, ఆంధ్రావారికి కాదని ఈ ప్రాంత వాసులు చెప్పుకొచ్చారు. పోచమ్మ, వీరమ్మ, ఎల్లమ్మ, మారమ్మ, మల్లమ్మ, మైసమ్మ, ఉరాడమ్మ, ఆండాలమ్మ, బీరప్ప వంటి వారిని గ్రామ దేవతలుగా ఇక్కడి వారు కొలుస్తుంటే ఆంధ్రా వాళ్ళు ఈ పేర్లను ఎగతాళి చేస్తారని తెలంగాణ వాదులు చెప్పుకొచ్చారు. ఇంతకుముందు చెప్పిట్టు తెలుగుయాస సమస్య తెలంగాణలోనే కాకుండా ఉత్తర కోస్తాలోను ఉంది.

అయితే తెలంగాణ పండుగలయిన బోనాలు, సమ్మక్క సారక్క జాతరలు సీమాంధ్రల్లో కూడా ఆదరణ పొందాయని, తమకు ఆ ప్రాంతంపై వివక్ష ఏమీ లేదని సీమాంధ్రులు చెప్పారు. సినిమాలు, నాటకాల్లో తెలంగాణ భాషను, దాన్ని మాట్లాడే వ్యక్తులను హాస్య పాత్రలకు అన్వయించి అపహాసం చేస్తున్నారని... దీన్ని భరించలేకపోతున్నామని వారు చెప్పారు. టెలివిజన్ ఛానళ్ళలో కూడా ఇదే రీతిని వ్యవహరిస్తున్నారని వారు ఆరోపించారు.

అయితే సమైక్యాన్ని సమర్థించే నేతలు మాత్రం అవన్నీ వట్టి మాటలని... విభజనకు కారణాలెదుకుతూ ఇలాంటి ఆరోపణలు చేస్తున్నారని, ప్రాంతీయంగా ఎవరి సంప్రదాయాలు వారికుంటాయని, వాటిని తాము గౌరవిస్తామని చెప్పుకొచ్చారు. సాంస్కృతిక వైరుధ్యాల లోతుపాతులను చర్చించేందుకు ఈ కమిటీకి నైపుణ్యం లేదని కమిటీ అంగీకరిస్తూ స్థూలంగా తన అభిప్రాయాన్ని చెప్పింది. అయితే భారతదేశం... అన్ని రాష్ట్రాల్లో వివిధ సామాజిక వర్గాలకు చెందిన సకల సంస్కృతులు పరిఢవిల్లేలా తగిన వాతావరణం కల్పించాల్సిందిగా ఎస్ఆర్‌సీ ఇచ్చిన సలహానే మేమూ ఇస్తున్నామంటూ కమిటీ తన మనోగతాన్ని బయట పెట్టింది.

పత్రికలు, టెలివిజన్ మీడియా దాదాపు సీమాంధ్ర నాయకులు చేతిలో ఉన్నందున ఈ రకమైన వివక్ష చూపుతున్నారన్న అనుమానాలు వ్యక్తం చేశారు. అయితే ఇది కొంతవరకు పరిశీలించాల్సిన అంశమైనా ఇపుడిపుడే ఈ రంగాల్లోకి తెలంగాణ ప్రాంతం వారు కూడా అడుగిడుతున్న ఛాయలు కనిపిస్తున్నాయి. ఆర్థికంగా, సామాజికంగా, విద్యాపరంగా వీరు కూడా సత్తా సంపాదిస్తూ ముందడుగు వేస్తున్నారు. ఒక్క తెలంగాణ ప్రాంతం విషయంలోనే కాకుండా దేశ వ్యాప్తంగా కూడా అభివృద్ధిలో ముందు వెనుకలుండడం సహజ పరిణామం. ఒక దశలో దళిత సాహిత్యం ఒక్క ప్రాంతానికి పరిమితమవగా ఇపుడు దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలకు ఇది విస్తరించింది. అలాగే మహిళ చైతన్యం. ఇపుడిపుడే ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కూడా అభివృద్ధి పరిణామాలు వేగంగా జరుగుతున్నాయి.

రాజకీయ ప్రాతినిధ్యం...

రాజకీయంగా, సామాజికంగా, ఆర్థికంగా వివిధ ప్రాంతాలవారికీ, వివిధ వర్గాల వారికీ సముచిత స్థానం కల్పించడం అనివార్యం. ఇది జరగకపోతే అసమానతలు అవతరిస్తాయి. అశాంతి పేట్రేగుతుంది. అందరికీ సరైన స్థానం కల్పిస్తూ ఉంటే రాష్ట్రాన్ని సమైక్యంగా ఉంచేందుకు సాధ్యమవుతుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి పదవి తెలంగాణకు చాలా తక్కువ కాలమే దక్కిందని శ్రీకృష్ణ కమిటీ చెప్పింది.

Table 7.4
Chief Ministers/Ministers of Andhra Pradesh from 1956 to 2010)

	Chief Ministers			Deputy Chief Ministers		
	Telangana	Rayalaseema	Coastal Andhra	Telangana	Rayalaseema	Coastal Andhra
Number	6	9	10	4	3	1
Duration	10.6 Years	23.9 Years	18.11 Years	7.8 Years	5.7 Years	2.2 years

1956 నుంచి ఇప్పటివరకు ముఖ్యమంత్రులుగా కోస్తాంధ్రకు చెందిన వారే అత్యధికంగా పదిసార్లు సీఎం పదవిని అధిష్టించారు. అయితే ఎక్కువ కాలం పాలించింది మాత్రం రాయలసీమకు చెందిన వారే. కోస్తాంధ్ర సీఎంలు 18.11 సంవత్సరాలు పరిపాలన సాగించగా రాయలసీమకు చెందిన 9 మంది 23.9 సంవత్సరాలు రాష్ట్రాన్ని పాలించారు. తెలంగాణకు చెందిన ఆరుగురు ముఖ్యమంత్రులు పాలించిన కాలం పదిన్నర సంవత్సరాలే. అయితే శ్రీకృష్ణ కమిటీ రాయలసీమకు చెందిన నేతలు 9 సార్లు ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రులుగా పని చేశారని నివేదికలో పేర్కొన్నారు.

Table 7.5 Distribution of Important Portfolios

	Home			Finance			Revenue		
	Telangana	Rayala seema	Coastal Andhra	Telangana	Rayala seema	Coastal Andhra	Telangana	Rayala seema	Coastal Andhra
Number	13	2	8	5	0	15	13	3	11
Duration	31 Years	1.4 Years	10.8 Years	9.5 Years	0 Years	26.4 Years	23.10 Years	4.9 Years	20.9 Years

నోట్: నిజానికి సీమకు చెందిన ఆరుగురు నాయకులు 11 సార్లు సీఎంలుగా బాధ్యతలు నిర్వర్తించారు. నీలం సంజీవరెడ్డి మూడుసార్లు (1956, 57, 62), కోట్ల విజయభాస్కరరెడ్డి రెండుసార్లు (1982, 92), చంద్రబాబు రెండుసార్లు (1995, 2000), వై.ఎస్.రాజశేఖరరెడ్డి రెండుసార్లు (2004, 09) సీఎంలుగా బాధ్యతలు నిర్వహించారు. దీని ప్రకారం 9 సార్లు అయినా 1960లో దామోదరం సంజీవయ్య సీఎంగా సేవలందించగా ఇపుడు చిత్తూరు జిల్లాకు చెందిన కిరణ్‌కుమార్‌రెడ్డి సీఎంగా బాధ్యతలు నిర్వర్తిస్తున్నారు.

పెద్ద మనుషుల అంగీకారం ప్రకారం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఒక ప్రాంతం నుంచి ముఖ్యమంత్రి ఎంపికైతే మరో ప్రాంతానికి చెందిన వ్యక్తిని ఉప ముఖ్యమంత్రిని చేయాలి. ఈ ఒప్పందం కుదిరిన తర్వాత ఒక్కసారి మాత్రమే ఇలా ఎంపిక జరిగింది. కాని తర్వాత ఆ ప్రస్తావనే లేకుండా పోయింది. మొత్తం మీద... ఉప ముఖ్యమంత్రులుగా ఎక్కువ కాలం పదవుల్లో నిలిచింది తెలంగాణ వారే. నలుగురు ఉప ముఖ్యమంత్రులుగా ఉండి 7.8 సంవత్సరాలు పదవిలో ఉన్నారు. రాయలసీమకు చెందిన ముగ్గురు ఉప ముఖ్యమంత్రులు పదవిలో ఉన్న కాలం 5.7 సంవత్సరాలు. ఇక కోస్తాంధ్రకు చెందిన వ్యక్తి ఉప ముఖ్యమంత్రిగా ఒక్కరు మాత్రమే ఉన్నారు. ఈయన పాలించిన కాలం రెండేళ్ళ రెండు నెలలు.

ఇలాంటి పరిస్థితి వస్తే 'కలిసి ఉంటే లేదు సుఖం' అన్న విషయాన్ని గుర్తించాలి. అయితే తాము సుదీర్ఘకాలంగా నిరాదరణకు గురవుతున్నామన్న భావన, అసంతృప్తి ఉన్నందున ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం పరితపిస్తున్నందున అంత తేలికగా ఆ భావన నుంచి వారిని బయటకు తీసుకురాలేము. ప్రత్యేక రాష్ట్రం డిమాండు చిరకాల స్వప్నంగా కొనసాగుతున్నందున తెలంగాణ ప్రజల హృదయాలు తీవ్ర ఉద్వేగంతో ఉన్నాయి.

వాస్తవంగా నెలకొన్న ఉన్నాయని భావిస్తున్న ప్రాంతీయ అసమానతలను రూపు మాపడానికి పాలకులు చిత్తశుద్ధితో చర్యలు తీసుకోకపోతే... ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం ప్రస్తుతానికి చల్లారినా... శాశ్వతంగా నివురు గప్పిన నిప్పులాగే ఉంటుంది.

Table 7B: Socio-Cultural Groups and development, Regions of Andhra Pradesh, 1983 to 2007/8

	Literacy, ages >=8 years			Youth Literacy, ages 8-24		
			% change			% change
Regions	1983	2007	1983-2007	1983	2007	1983-2007
Telangana						
SC+ST+Mus	26	56	114	38	87	127
Not (SC+ST+Mus)	39	65	68	51	91	80
All	34	62	80	46	89	93
Rayalaseema						
SC+ST+Mus	29	52	81	40	79	98
Not (SC+ST+Mus)	43	58	35	55	83	51
All	39	56	45	51	82	62
Coastal Andhra						
SC+ST+Mus	34	58	73	46	86	86
Not (SC+ST+Mus)	46	63	36	57	88	56
All	43	62	42	54	88	61
Andhra Pradesh						
SC	25	56	123	39	90	132
ST	15	42	190	23	70	207
Muslim	50	68	37	59	84	44
OBC*		57	21		86	24
Other	43	63	46	54	88	62
All	39	61	55	51	87	72

Source: NSS consumer expenditure surveys for 1983, 1999 and 2007/8

Table 7B: Socio-Cultural Groups and development, Regions of Andhra Pradesh, 1983 to 2007/8

	Literacy, ages >=8 years			Youth Literacy, ages 8-24		
			% change			% change
Regions	1983	2007	1983-2007	1983	2007	1983-2007
Telangana						
SC+ST+Mus	26	56	114	38	87	127
Not (SC+ST+Mus)	39	65	68	51	91	80
All	34	62	80	46	89	93
Rayalaseema						
SC+ST+Mus	29	52	81	40	79	98
Not (SC+ST+Mus)	43	58	35	55	83	51
All	39	56	45	51	82	62
Coastal Andhra						
SC+ST+Mus	34	58	73	46	86	86
Not (SC+ST+Mus)	46	63	36	57	88	56
All	43	62	42	54	88	61
Andhra Pradesh						
SC	25	56	123	39	90	132
ST	15	42	190	23	70	207
Muslim	50	68	37	59	84	44
OBC*		57	21		86	24
Other	43	63	46	54	88	62
All	39	61	55	51	87	72

Source: NSS consumer expenditure surveys for 1983, 1999 and 2007/8

Table 7D: Socio-Cultural Groups and development, Regions of Andhra Pradesh, 1983 to 2007/8

	Average years of educational attainment, ages >=8 years			Average years of educational attainment, ages 8 - 24		
	Education yrs		% change	Education yrs		% change
Regions	1983	2007	1983-2007	1983	2007	1983-2007
Telangana						
SC+ST+Mus	1.4	4.3	202	2.0	6.4	218
Not (SC+ST+Mus)	2.5	5.6	126	3.2	7.2	127
All	2.1	5.2	144	2.7	6.9	150
Rayalaseema						
SC+ST+Mus	1.6	3.9	150	2.1	5.8	171
Not (SC+ST+Mus)	2.8	4.6	64	3.5	6.2	76
All	2.4	4.4	80	3.1	6.1	95
Coastal Andhra						
SC+ST+Mus	1.9	4.4	132	2.6	6.3	146
Not (SC+ST+Mus)	2.8	5.1	80	3.4	6.6	93
All	2.6	4.9	87	3.2	6.5	102
Andhra Pradesh						
SC	1.4	4.4	219	2.1	6.7	225
ST	0.7	3	308	1.2	4.6	300
Muslim	2.9	5.2	81	3.2	6.3	93
OBC*		4.4	40		6.4	42
Other	2.7	5.2	92	3.4	6.8	101
All	2.4	4.9	105	3.0	6.6	117

Source: NSS consumer expenditure surveys for 1983, 1999 and 2007/8

Table 7E: Socio-Cultural Groups and development, Regions of Andhra Pradesh, 1983 to 2007/8

	Female to male years of educational attainment, ages >=8, in % of male education			Female to male years of educational attainment , ages 8-24, in % of male education		
			% change			% change
Regions	1983	2007	1983-2007	1983	2007	1983-2007
Telangana						
SC+ST+Mus	40	65	65	50	90	81
Not (SC+ST+Mus)	39	65	65	48	89	84
All	39	65	65	48	89	85
Rayalaseema						
SC+ST+Mus	34	51	49	47	65	39
Not (SC+ST+Mus)	45	66	47	61	79	30
All	43	61	41	59	75	26
Coastal Andhra						
SC+ST+Mus	46	72	57	54	94	74
Not (SC+ST+Mus)	53	71	33	66	86	29
All	52	71	37	64	88	38
Andhra Pradesh						
SC	42	69	66	51	92	81
ST	17	54	221	19	62	237
Muslim	47	62	32	64	88	38
OBC*		63	9		84	11
Other	47	68	43	59	86	45
All	46	67	45	58	86	50

Source: NSS consumer expenditure surveys for 1983 and 2007/8